

HAZÁRULOK.

ORSZÁGUNK KELLŐ KÖZEPÉN A JELEN KORUNKBAN
ELOLÁHOSITOTT HUSZONNÉGYEZER TŐSGYÖKERES
MAGYARJAINKRÓL.

Leleplezések a nagyváradí görög katolikus oláh egyház-
megyéből.

IRTA :

PITUK BÉLA,

Nagy-Váradí egyházmegyei gör. katolikus plébános.

~~~~~  
MINDEN JOG FENNTARTATIK.  
~~~~~

Ára 50 krajezár.

KAPHATÓ SZERZŐNÉL ARADON, VÉCSEY-UTCA 8-IK SZÁM A

A R A D,
NYOMATOTT BLOCH H. KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1893.

GONDOLATOK.

Te népek óceánján hullámtól vert sziget,
Kit mint elsülyedendőt ezer jós emleget;
Mutasd meg a világnak, hogy még erőd szilárd,
Hogy ezredes fokodnak új ezredév sem árt.

Bajza.

. . . a mikor jött a zúgó vihar,
S mindent letiprott rettentő haragja,
Hogy szív szakadt meg's lecsuklott a kar:
Nem birt velünk! — Mi élünk! meg se fogyva
És meg se törve él még a magyar!

Szász K.

Járjatok be minden földet,
Melyet Isten megteremtett,
S nem akadtok bizonyára
A magyar nemzet párjára.

Ha a föld Isten kalapja,
Hazánk a bokréta rajta.

Petőfi.

Mindent a hazáért, csak magát a hazát nem.

Deák Ferencz.

Lelkem minden édes gondolatja
Szép hazámnak képét foglalgatja.

Kemenes Ferencz.

A tapasztalat máig is azt mondja, hogy nemzetiségi ágítatóraiból kevés kivétellel mind a mi emlőinken szoptak, mind honi iskoláiból által neveltettek és jól tudnak magyarul, és nem használják-e közbevesztünkre a tudomány és ékesszólás fegyverét? . . . A renitens olasz nép vezetői legfőbb törekvése egy század óta abban határozódik, hogy a magyar fajt nyelvével, vallásával, viseletével, teljesen kiirtsa és annak országából a legbaromibb eszközökkel csináljon hont magának. . . . Az »Unio« magasb szellemével való ellentétben sokszor éppen a unitások (gör. kath. oláhok) közt kell' egész napjainkig »secessio« főkolompósaít a hazáinak keresnie.

Szalay: »Gyakorlati ethnologia« 258. l.

Pro aris et focis. (Jelmondat.)

(Szent vallásunkért s a honért küzdünk mi halálig.)

Turpe est, in sua patria peregrinum esse.

(Rút dolog a ki magát, s rútabb ki nem ismeri honját.)

Extra Hungariam non est vita.

Satis fuerit nobilissima illa revocare exempla, alias a Nobis per epistolam encyclicam commemorata, quae maiores vestri non uno tempore ediderunt: quorum propterea generosae virtuti Ecclesia et Europa omnis memorem gratiam profitebuntur perpetuo. (Elég lesz hivatkozni)

ama fényes példákra, melyeket enciklikáimban is fölemlítettem, amelyeket a ti őseitek nem egyszer elkövettek s akiknek ezért, fényes erényeikért az egyház és egész Európa örökre hálás emlékezzettel tartozik.)

XIII. Leo pápa a magyar zarándokokhoz, 1893. ápr. 8.

Combien j'ai douce souvenance
Du joli lieu de ma naissance !
Ma soeur qu'ils étaient beaux ces jours . . .
O mon pays, sois mes amours
Toujours !

Chateaubriand.

Si ungurul in scolile sale a dat cultura nationalistilor romani, amai Lazar, Sincal Petru Maior, Papiu Ilarian, Andreiu Muresan, Cipariu, pena la pitigusul Babes bacteriologul din Bucuresti, catorva sute de intieplepti: ba chiar astadi in scolile sale superioare da crestere multor mii de nationalisti, cari fiind inca la scoli, acum is arata unghille dand Replici si Proteste in contra Ungurilor innegrindui (intocmai ca amintitii cei cu cap mare) tote asiediemintele si institutiunile statului unguresc. (Ungaria, 1893. Nr. II.)

Grig. Moldovan.

Résen kell állnunk! — A nemzeti önérzet felháborodása végig zúg az országon. Századok mulasztásait kell immár pótolnunk. Nemzetiségi agitátoraink szüntelenül hol itt, hol amott emelik fel hidra fejeiket, és különösen aknamunkáikat nagy cselszövésessel tudják érvényesíteni. A rút hazaárulási bűnöknek százkaru szörnyeteg polipja ismét fokozott erővel leselkedik többfelé zsákmány után. Bűnös mulasztás volna részünkről Fábius Cunctator módjára tovább késlekedni és a harc kimenetelét veszélyeztetni. A lejtőn az indulás eleinte a csekély esés miatt még feltartóztatható, de ha a lefelé siető test egészen át van hagyva a föld vonzó erejének, akkor a katasztrófa kikerülhetlen. A kulturegyletek fiadója elhatott mindenfelé. Hazánk szive megdobbant; millió és millió hazafias szíveknek hitük égő tüzevel, hő szeretetével, édes-forró ragaszkodásával kell visszhangozniok e szent, e buzgó, e lángoló érzettől.

Korunk jelszava ez: manapság nemcsak védeni kell a magyar nyelvet, hanem terjeszteni is.

Állami létünk ezeréves fennállási nagyünnepének küszöbén hazánk és nemzetünkre nézve mi sem kívánatosabb és üdvösebb ennél.

Miként népvándorlás alkalmával a nemzetek bizonyos láthatlan géniusz keze által csak egy cél felé tolattak: uj, boldogabb hazát keresni; miként keresz-

tes hadjáratok idejében, százezerenkint tódultak egy magasztos eszmétől vezéreltetve a hitetlenek elleni harcra: úgy nekünk is, szent buzgalomra gyult kebellet egy ragyogó jelvény felé kell folyton kitarló, ernyedetlen szorgalommal törekednünk, egy lobogó alá lángoló lelkesedéssel tömörölnünk, melyre e dicső szavak vannak felírva: „éljen a magyar nyelv!”

Árpád kacagányos unokák vérének elfajulnia nem szabad soha hazánkban. Petőfi szavai szerint minden ember legyen ember és pedig magyar. Igen. Vagy a magyar állam bomlik szét és dől romba, vagy a nemzetiségeknek kell a magyar fajba beolvadniok. Tertium non datur.

Herculesként rendíthetetlen bátorsággal harcoltunk a vad tatár khán xerxesi csordáival, -- érczbuzogány rezegett kezünkben századokon át a pogány ozmán had féloldja ellen, — belvillongások emésztették férfi ereinket, és midőn mindent elvesztettünk, egy drága értékes talizmánunk még is megmaradt: szép, zengzetes magyar nyelvünk.

»Ismét magyar lett a magyar,
S világ végeig az lesz,
Vagy iszonyuan és dicsón
Mind, mind egy szálíg elvesz!»

Hazánk életerejét ősi nyelvünk teszi, enélkül ez számunkra megszűnt azzá lenni. Nemzetiségünk főkisérrője nemzeti nyelvünk, mely ha egyszer elnémul, e hon rétein csak gyászfűz terem, mely fiaira bánatosan fogja

csüggeszteni lombjait. Nélküle kín, szenvedés fog akkor honolni szívünkben és könnyhullatás lesz kenyerünk. Miként a szélvész Tarzis hajóraját, úgy minket is elsöpör akkor a galád ellen boszuló keze és leszünk mint pelikán a pusztán, mint eszterán a párvesztett madár. Jaj a nemzetnek, mely tűzhelyétől elüldöztetett, jajjobb annak azonban, mely ősi nyelvétől fosztatott meg mindenkorra.

Drága magyar nyelvünk az égi csipkebokor csodája. Mióta borítja láng és még mindig megmaradt sértetlenül. Unsere Sprache ist auch unsere Geschichte.

Nevelés és oktatási szempontból e végett csak magyar nyelven lehet a magyar kulturát terjeszteni. Tanulástot vonhatunk e tekintetben a világ összes művelt államaitól, a hol mindenütt a nyelv egységére részint törekednek, részint legtöbb helyen elérték már azt. A francia gloire csak saját nyelve mellett árasztá ninbusát, a német sas csak honi nyelvén vitta ki diadalait, az angolok saját nyelvöket terjesztik a szélrózsa minden irányában, s midőn ugyanezt észleljük olasz, spanyol, portugál, sőt még a keleti népek maroknyi országaiban is, a tespedés egy bizonyos nemével csak mi állnánk tétlenül, közömbösen, keresztbefont karokkal?

Szép, nagyon szép, ki idegen nyelvek tudásával a közjónak hasznára válhatik, mert hisz, a hány nyelvet beszélünk, annyi embert képviselünk. Hasznossági okoknál fogva e szerencsés körülmény valakinek csak előnyére válhatik, de tagadom azonban azt, mintha a valódi magyar műveltséget hazánkban más nyelven, mint magyar anyanyelvünkön lehetne terjeszteni. Nemcsak

művelődési, hanem társadalmi és nemzeti szempontból is szükségünk van a magyar nyelvre. Idegen nyelvek elsajátítása szép, de a hazai nyelvet művelni és minden erőnkől terjesztetni kötelesség, mert hazánk nemzetiségeit ez forrasztja össze egy rokonsaláddá.

Belőle sarjadoz az eszme édene, mert ez ama Ariadne fonala, melylyel hazánk összes tudományok csarnokainak labirintjeiben eligazodhatunk. E nyelvet kell érvényre juttatni Kárpátoktól Adriáig, minden magyar alattvaló ajkára.

Zúgó zivatarként zúduljon felettünk ádáz erővel a vészek orkánja, bőszen ebekként agyarkodjanak akkor elleneink, hogy az önkény dülő szellemének sujtó mennykővével összetörjenek: nem, nem remegünk, mert mi egy áttörhetlen falánxot fogunk képezni; általunk a haza fényre derül. Az idegen ármány ha nem bírja kiirtani nemzetünk nyelvét, nem igazhatja le szellemét sem. A nyelvvel együtt él a szellem is. A nemzeti eszmének, nemzeti nyelv lehet a tolmácsa. Bár Üdvöztönket keresztre feszítették, de feltámadott, mert élt benne az isteni erő. Nemzeti létünk nem semmistől meg soha, mert ha megőrizzük magyar nyelvünket, phönixként még hamvainkból is feltámadunk.

Kerek e világon bár merre bujdosnánk, nyelvünk vissza hi hazánk rögeihez. Igen, nyelvünk az, mely folyton suttozja, itt minden jó és balszerencse közt élnünk, halnunk kell. Ez ama föld — mondja koszosus költőnk — melyen annyiszor apáink vére folyt, ez, melyhez minden szent nevet egy ezredév csatolt! Itt törtek össze

ők rabigát és hagyományozták ezt számunkra örökségül, hogy égő hitünk lángzó szeretetével szeressük, imádjuk és ennek képe szent oltárként álljon mindig szívünk, lelkünk közepébe. Szeressük rónáit, bérceit, mert itt minden talpalatnyi föld magyar dicsőségről beszél, itt minden lábnyom magyar vérrel van megszentelve. — A fanátikus nemzetellenes népámitókkal szemben ha ez eszmék szolgálatában szegődünk, ilyenénképen érvényre emeljük akaratunkat mely nem lehet más mint szeretett hazánk boldogítása. Erős akaratnak diadal a vége. Azért mondtam legelől: résen kell állnunk. A múlt mindig kovász marad a jövő kenyere számára.

Boldog hon! Mily misztikus értelmű szavak ezek. E két szó boldogító mámorában alapszik a mi üdvünk és a mi magasztalásunk. Nem jogos, nem fenséges dolog-e tehát az, hogy szívünk égő szerelmével csak ezt boldogítsuk, csak ezt szeressük?

Ez ama érzés, melytől keblünk belseje templommá alakítva hazánk képe oltárként ékesedik benne; e templomot rommá döntjük bármikor, csak amaz álljon a világ végeig. E miatt milliók véreztek már a csatatérekben és ébredtek hősök a föld minden nemzetiségeiből. Leonidás, Xerxes, Regulus, Scipió, Cato, Grachusok és mások mellé, ott tündökölnék: Hollós Mátyás, Hunyadi, Kinizsi, Frangepán, Nádasdy, Dugonics, Szondy, Zrínyi Miklós, Szent László, Tomori, Kirisics, Losonezi, az egri amazonok . . . dicső nevei is.

A régieknek a paradicsom fájáról van bizonyos mondájuk, mely szerint annak levelei azért nem fonyad-

tak el, mert a fa mély gyökereket vert, behatolt gyökereivel az örökkévalóság alapjáig. Magyar hazánk iránt táplált szeretetünk virága sem fonnyad el soha, mert ennek gyökere szívünkbe plántáltatott, az ős-örök életű lény, váltságunk véghetetlen Isten kezei által, hogy viruljon szüntelenül és csak porladozó testünk sírjánál semmisüljön meg

Van egy érzelem, melytől úgy dobog, úgy reszket a szívünk az édes kéjnek mámorában, melyért lángol és esd áhítattal a kebel, melyben a vágy, az ábránd, az álom, az üdv van kifejezve, és ez a hazaszeretet.

Nemde száműzött volt Brutus? száműzött volt Aenas? és még sem fajzott el bennök a hazaszeretet, nem a nemzeti büszkeség:

Tied vagyok, tied hazám
E szív, e lélek;
Kit szeretnék, ha tégedet
Nem szeretnék?!)

Plutarchnál olvastam, hogy Charlislaus kérdeztetvén, mily államot tart a legboldogabbnak? — felelé: „Azt, melyben a polgárok vetekednek a hazaszeretet erényében.“ Dicső napok! Mily boldog volt egykor ez ország, mindön az oláh a magyar nemzettel vállvetve működött e hon javára. A spártaiak mielőtt csatába indultak volna, a szeretetnek mutattak be áldozatot, nálunk ez fölösleges volt, mert ebben éltünk, ebben

1) Petőfi.

haltunk meg. Miként a nap ragyogása mellett minden többi csillag fénye mintegy eltűnik, úgy az oláhok és magyarok vitézsége túlragyogtatta a többi nemzetek jeleseit. Az oláh nép kebeléből emelkedett a hazafias Corvin, Majláth, Oláh biboros és mások, kik ez országra fényt és dicsőséget hoztak.

Hányszor dübörgött a vad vihar vészes fellege ez ország fölött; a török Mahomedek, a rút ribanczok, átkozott pribékek, mennyi szenvedést, gyászt, bűnt, poklot hoztak fejünk fölött; keserű könnyek árjával mint zokogánk, sirtuuk, mivel lenyűgözte szivünket a bú meg a kín, — ámde hős Heraklesként ki megrendgte az Olympust, ott termett a legnagyobb veszélyek közepette egy-egy félisten Corvin, és hullott a pogány, mint kasza életől a kalász, szétfutott az ellen, mint mikor a füstgomolyag tova lobben. Ellenséges táborokra sujtó óriások ők!

Igy nézhetett ki tán az ég
Bosszura küldött angyala,
Midőn fegyverbe öltözék
S a pártosokra tört vala!)

E csodák előidézését egy bűbajos varázs eszközölte, mely ott termett minden magyar és oláh hazafi keblében, és pedig egy közös haza szent oltára fényénél; ez oltárnak tüzet csak a honszeretet el nem alvó érzése élesztette szüntelenül.

1) Tárkányi.

A hazánál mi sem lehet kedvesebb és édesebb az életben. Szeretjük szülőinket, testvéreinket, de a hazáért vérünket is oda adjuk.

Miként Kodrus Athen királya szeretetből önkényt elvázott nemzeteért, miként a svájci Winkelried Arnold holttestén át nyitott utat övének a győzelemre, akképen az oláh a magyarságban beleolvadva, evvel együtt védbástyája volt nem egyszer nyugat Európának elvázottak örömmel, csakhogy a szabadságnak, civilizációnak szabad utat nyithassanak. Az akkori hazafias hősközlött rettegésben élt a muzulmán, azoknak védkarjai nélkül ma Magyarországon sybarita váz volnánk és a zajgó tenger hullám ellenséges veszélyei nem simultak volna el oly gyorsan.

Hajdan a hős Gedeon vezér égő fáklyákat adott katonáinak kezébe s legyőzte a madiánitákat, nálunk az égő fáklya a hazaszeretet szövéténeke volt, mely vezérelt kitartással az élet küzdelmeinek közepette. Az ellenséges áramlatok gonoszságainak szakadatlan hullámverésin keresztül, a magyarok Istene biztos kézzel kalauzolta mindig népét rendeltetése utjain. Magyar nyelvünkhöz, magyar hazánkhoz való ragaszkodásunk, szeretetünk hasonló lett a körhöz, mint ez, ugy az is végtelen volt.

*

Nem akarom, hogy félreérttessem. Mint gör. katólikus pap tizennégyéven keresztül az Úr szőlőjében hivatásomnál fogva működtem mindig és fogok ezentúl is koporsóm bezártáig. Hitemért kész vagyok bármikor

elvéreni is. Ezért élek, ezért halok. A keresztényi szeretet, béke és türelem magasztos ígét, a vallásosságból kisarjadzó erényt és erkölcsiséget, mint az állam, mint a társadalom elismert biztos talpkövé, szilárd alapját hirdettem és fogom is örökké. Vallásom mellett azonban a hazafias honszeretetet is ápolom. Azt mondja Mind-szenty Gedeon:

Ugy szép a hit s honszerelem
Egymás keblére hajolva!

Tündöklő szent hazaszeretet! Te anyja a dicső népszabadságnak, kit a tejért esdő kisdedek a magyar anyák emlíknek édes mézével együtt szívnek be, a napszivébe mártott legfényesebb arkangyal szivárványszárnyu tollával az ég ívén égő, örökbetűkkel ha bír-nálak felírni én, hogy megbüvöld azt, ki rád szemét fogja vetni és dicső képed bűbájos varázsa által örök taunyára tégy szert valamennyi magyar alattvaló szívében. Drága hazaszeretet te! mily csufosan vagy ki-játszva a „Szent Unio“ neve alatt.

Contra factum non valet argumentum. Tényekkel fogok jó magam is előállni; ne gondolja senki, hogy a levegőből beszélek. Tantum valet, quantum probat féle elvet ismerem jó régen.

Száztizenkét éve már annak, hogy e név „Szent Unio“ hazánkban először felmerült. Történetek már azelőtt is kísérletek Teofil gyulafehérvári keleti érsek alatt, hogy oláh hivci, a római szent Székkel egyesül-

jenek, uniáljanak,¹⁾ de mielőtt szándékát e főpap keresztül vihette volna, meghalt 1697-ben. Később Athanász utódja egész hévvel fogott e kényes ügy megoldásához és 1700-ban összehívott zsinaton ünnepélyesen ki lett mondva, hogy az erdélyországi oláhok a katholicismus táborába pártoltak át. Ugyan eme szerencsés auspiciumok alatt I-ső Lipót jutott Erdélyország trónjára, a mennyiben I-ső Apafi Mihály elhalálozván, 14 éves kiskorú fia a fejedelemségről Lipót javára lemondott. A katolikus Habsburgház alatt aztán ez új vallás szépen kezdett virágozni.

Nem gáncoskodom. Az unió vallás ellen, mint vallás ellen, egyházjogi szempontból nem akarok sikra szállani. Omnia ad maiorem Dei gloriam. Ebből azonban nem következik az, hogy „anathema maranata“ átok sujtsa fejemet, amiért e vallás dáko-oláh elvektől szaturált hiveit kissé megrostálom.

Ez új vallás 1700-ik évétől már sok galibát csinált e hon határain belül. És hogy mennyire meg nem bizlató politikailag, véres fonálként húzódnak végig e műben az ellene felhozott indokok. Az oláh irredenta oly arczátlanul van szervezve itt közöttünk, akár mint szülőföldjén. És jegyezzük meg magunknak, mit nem régen egy fanatikus oláh mondott: Hóra, Kloska és Krisán idejében bokáig, a negyvennyolczi forradalom idejében pedig térdig gázoltunk a magyar vérben, de eljő majd egy külellenség nemsokára és akkor nyakig uszunk a magyarok vérében!

¹⁾ Innen e szó is »Szent Unió.«

Nem vagyok jóstehetséggel megáldva, de ha ama ellenség ránk üt, ily zilált körülmények közt, amint most az oláhok titkos hadi lábón állnak velünk, több mint bizonyos, hogy ama fenyegetésnek van valami alapja, tán nyomatékosabb mint az 1784-ik ~~évi~~ ~~torra-~~dalomnak.

Jelenleg még nem vesz erőt rajtunk a ~~csócsogó~~ ~~csócsogó~~, rémes hírek még nem borítják sötét fájdalommal nemzetünket, még békés időket élünk és mégis a nagybányai oláhok gyűlése, élén a dühöngő ágítátorral, Lucaciu a lacfalusi birhedt oláh pópával, fölriasztja az országot. Az oláh „Transilvânia“ kultur gyűlése Balázsfalván 1892-ik évben oly riadalmat okoz előre, hogy Vancea nevű hazafias oláh érsek két nappal annak megtartása előtt hirtelenül siri álmra hunyja be szemét, eme végszavaival: „hagyjatok békében.“ Miként sűrű esőtől zörren az avar, ugy emeli fejét az oláhdáko aspiráció minden nemzeties, nemes törekvésünk előtt. Valóságos lernai hidra. Midőn szemünkben édes könnyek teremnek és a lelkesedés viharja zúdul át szívünkön magyar királyunk ünnepeztetése alkalmával, akkor az oláhok a mariseli vad tettet követik el,¹⁾ akkor alakítják az oláh „decemvirátust“ és Ratiu tor-dai ügyvéd akkor manifesztálja legjobban henegeéseit. Midőn az oláh zavargások miatt a képviselőházban több honatya, sőt a ház leghíresebb szónoka gr. Apponyi Albert tiltó szavát emeli fel, akkor a gör katho-

¹⁾ »Alföld« 1892. jul. 28.—171-ik szám.

likus oláh Lucaciu az ország primását nyílt levelében leckézteti, a nagyváradi hazaáruló oláh papok a püspöki aulában sütkéreznek és informálják főpapjukat bécsi utazásuk eredményéről. Az oláhok és szlávok ekkor kezdenek csókolózni és Lucaciu ekkor tartja diadalittasan utazását Romániában és arat borostyánt Bukarest boulevardjain.

Kietlenül áll a mező, a völgy, a liget virány nélkül. Vallásosság nélkül az élet egy romboló teher, egy zord pusztaság. Mi a virány a mezőségnek és mi a vallásosság az életnek: oly éltető eleme a tiszta hazaszeretet, minden nemesen gondolkodó embernek. Üdvözítők midőn isteni tudásának erejénél fogva Jeruzsálem elpusztulását megjövendölte, ő ki hazáját oly forró szeretettel, könnyekre fakadt; a hazaszeretet érzése oly bűbájos varázsszal reszkedtette meg az ő kedélyének húrjait is!

És hazánkban mióta a szent Unió már egy egész század óta fenn áll, recompensatio gyanánt a sok jótétemények fejében, miket ez az államtól élvezett, még e szeretettel sem lettünk kárpótolva. Nem pedig azért, mert főpapjai: Sincaiu, Clainu, Maioru, Petru Aron, Rednicu, Jöanu Bobu. Lemeni, Sterca Siulutiu, Vulcanu, Olteanu, Dobra stb. magas polcukon nem voltak soha a magyar állameszme nyílt és bátor előharcosai; tétovázó utakon mindig és mindenütt csakis a dáko-oláh eszmék tényezői és végrehajtói gyanánt működtek. Az állam hatalmasai részéről ha tétettek is valami ellensúlyozó kísérletek, azok majdnem eredménytelenül is-

mét nemsokára feledésnek adták át Egy új hazafiassabb korszak hajnalpirkadását velök szemben nem jelezhattük soha. A területen, melyet posvány fogott el, csak a gyökeres lecsapolás segíthetett volna.

Ki hitte volna, hogy Sincaiu és társai midőn Róma iskolájából hazatértek, az oláhság közt oly reakciót fejtenek hazánk és magyar nyelvünkkel szemben, hogy immár hazafiatlan pogány elveiket kiirtani a mai oláhságból majdnem lehetetlenség. Valaha e nomád életet élő nép, mely a Balkán hegyei közt „csobán“ név alatt szerepelt, ki hitte volna, hogy hirdetett tévtanok következtében ez többé nem vlach (bloch) hanem római; délnokái Romulus és Rémusnak; Traján császár ivadékai, ki őket Olaszhon derült ege alól telepítette Dáciában és Pannoniában? E nagyzási hóbort átjárta már véröket is, és ha Tiszától egészen a Fekete tengerig jársz és megkérdezed őket ezen tan felől, oda fognak vezetni a kisdedek bölcsőihez, ahol az anyák nemzeti dalokkal altatják el magzatjukat . . . e csemeték mihelyst felserdülnek és énjük megismeréséhez jutnak, bizonyos lehetsz afelől, hogy ép oly zengzetesen és mélabús áriával tudják elénekelni az: „eu sum fica de roman din Italia“ című dalt, mint épen szülőanyjuk. És nemzeti nyelvünket illetőleg, mely több mint fele magyar elemekkel van telítve, a megmaradt rész pedig zagyalékot képez a dákok, latinok, görögök, szlávok és más népek szavaiból, ki hitte volna, hogy ez a Rómából visszatért gör. kathol. oláh papok sophismái következtében ma azon polcon álljon, hogy magának

azt vindikálhassa, miszerint ő római, sőt tovább menve róla az mondassék, hogy anyja a latin nyelvnek. Azt állítják ugyanis az ujdonsült oláh irodalom tanárai, miszerint az ős Itáliában két latin nyelv uralkodott, az egyik a tudósok irodalmi nyelve volt, melyet muatkáik szerkesztésében használtak, a másik pedig a köznép nyelve gyanánt szerepelt. Az első a görög szóképzés szabályai alapján folyton művelődött, miglen elérte aranykorát, és ma egy holt nyelvet képez, a másik azonban, melyet a nép beszélt (mert Cicero képzett nyelvét nem értette meg) parlagon hevert; ez lenne az oláh tulzók állítása szerint a mai nap is az oláhok által beszélt ősi latin nyelv

A nagyváradi oláh unitus püspökeink irataiból állításaim illusztrálására hozhatnék szemelvényeket quantum satis.

Más alkalommal egész bővebben tárom fel ezeket. Nem rendelkezem az ékesszólásnak fenszárnyaló ihletével, és jelenleg e szűk teriméjű tanulmányomnak nem az a feladata, hogy nagy emfázissal és ragyogó pathosszal hivatkozzak a mi tnyes Lessepseink, Herzceink, Artonjaink Panamára, mint inkább ecsetelt eszméim iránt viselő lelkesítő hévvel tisztán, röviden, de az igazság meggyőző erejével kissé félre billentsem a fekete lebernyegeket, melyek eltakarják ama szüntereket, a honnan a politikai erkölcsök szelei fujnak, mindent felsziure dobva a mi szenny és sár.

Pap-Szilágyi püspök 77—1863 számú körlevelében megfedekezik egészen arról, hogy egyházmege hiveinek

tekintélyes része tiszta magyar, körleveleit mindig csak oláh hiveinek intézi: „hozzátok lelki fiaim intézem szótatomat, hozzátok drága román népem . . . feleljetek meg dicsően bős „román“ neveteknek¹⁾

Egy másikban így folytatja, (56—1865 körlevél): „a balázsfalvi román katolikusok, a Rómába nevelkedett szerzeteseink nyitották meg a nemzet szemeit, és világosságot terjesztettek a románok által lakta földön, úgy hogy csak általuk jutott nemzetünk ama öntudatra, hogy ő Itáliából szakadt latin faj, kit a dicső Traján hozott Dáciába . . . büszkék legyünk tehát román nyelvünkre“.²⁾

Ily tanok hirdetése következtében nem esoda, hogy papjai 1868-ik évben már az alkotmány visszaállítása után formaliter nyílt lázadásra vetemedtek Erdélynek Magyarországhoz való csatlakozása miatt³⁾

A hazaellenes immoralitásnak nem egész meztelen megnyilatkozása-e ez? Alkibiadesz nagy tehetsége nem hozott áldást hazájára, — ily elvekkel szaturált püspök

¹⁾ »Catra voi fi miei cei sufletesci, catra voi popor Roman e indreptat graul meu . . . se raspundeți stralucitului nume Roman«

²⁾ »Cătoicii romani din scéolele Blasiului, calgarii educati în Roma au deschis ochii națiunii și au prăsit lumina în tóte părțile locuite de romani, asiá caț numai prin ei a devenit națiunea la cunoscinția, ca este romana, ca este de sóiu latin din Italia, strapus prin augustul Trajan în Dacia.«

³⁾ Nr. 726—1868: »faptele preotilor nostri din Satumare (?) în privinția trebilor ardeleni nu se póte aprobá . . . Imperutul a jurat pe legea uninei Transilvaniei cu Ungaria, asiádara tóte agitatiunile în contra ei sunt insedarnice«)

a mennyit használt egy részről, százszor annyit ártott más részről.

Ki nem emlékszik Erdélyi Vazul Nagyvárad egyházmegyei gör. kathol. excellentiás püspökére, ki a Bach-korszak alatt árulkodásai révén bárói czimhez s a szent István rend lovagkeresztjéhez jutott? ¹⁾

No, hiszen szépen volnánk, ha nem tudnók, hogy ezen agyrémekek már annak idején Roesler, Miklósi, Hunfalvy, Réthy, Moldován Gergely, Alexi és más tudósaink napnál fényesebben megdönthetetlen érvekkel meg nem czáfolták volna. Az oláh nyelvnek illetén, képessége hiányzik és evvel nem is rendelkezett soha, de soha! Az Árpádkori magyar nyelv „Látjátok szemeitekkel“ códexből is kitetszik, hogy az azonos a mai nyelvvel, az oláh nyelvre azonban csak egy századdal is ha visszamegyünk, nem ismertünk rá. Hisz, ha Benckner senator alatt 1562-ik évben nyomtatott, „Cele patru evangeli“ első oláh könyvet átolvassuk, arra ugyan senki sem fogja mondani, hogy ez a régi római kolóniák nyelve.

Sajátságos! A minap egy meglehetősen konyhai stílusban irt lapot adtam át több oláh embernek, felkérve őket, hogy az ott közölt, Lucaciunak egyik magyarfaló cikkét olvassák el és kiki saját felfogása szerint közölje azt velem. Eloivasni csak elolvasták valahogyan az én falusi embereim, de az értelmet belőle sehogy sem birták kivenni. Akár csak chinai, hindus, vagy ethiopiai lapot adtam volna nekik.

¹⁾ Babik József: »Jellemvonások.« III. kötet, 64-ik lap.

Ebből az következik, miszerint az oláhoknál mai nap is két nyelv létezik. Az egyik a tudósok nyelve, melyet irataikban és néha maguk közt is használnak, és ezt a nép nem is érti meg, a másik a vulgáris nyelv, mely „ty“ és „ny“ kiejtésével egyedül a köznép által van használatban. Quintilián szerint régen másként beszéltek latinul és másként grammatikailag. Jelen korunkban másként kell írni olá Hul, mint annak köznyelvén beszélni.

A műveltség mily magas polcán állana mostan az oláh nemzet, hogyha annak elvakított korifeusai „laissez faire“ közönyösségénél fogva oly visszaesést nem okoztak volna hirhedt ábrándjaikkal! A magyar nyelvhez való simulás által száma, imponáló erejénél fogva, mily tért birt volna elfoglalni hazánk bármely nyilvános pályáján. Ámde az álpróféták által vetett mustármagvakból éig növvő fák keletkeztek, s most odáig jutottunk, hogy a nagy Dáko-oláh birodalom határai kiterjednének a kárpáti hegységektől egészen le a Balkán hegységeig, sőt lejjebb Trácia és Macedónián túl, másrészt pedig a Tiszától egészen messze a Márvány tengerig.

Ily sanyaru és férges gyümölcsök hullnak le az oláh gör. katolikus nácionálisták által nevelt fákról!

De ha a Magyarorszáiban élő és levő unitusaink liturgikus nyelve magyar lett volna, vajjon ezáltal nemzetiségökből kivetköztek volna e-? Azért, hogy a hazafias ruthének magyar nyelven fohászokodnak a Mindenhatóhoz, megszűntek-e oroszok lenni? Hisz az ol-

tárnál nem nemzetként, hanem testvéreként jelenünk meg. Szent Pál apostol hiteltileg a legmakacsabb zsidó volt, de azért, mint tarzusi római polgár büszkén követelte, hogy ő a római törvények szerint ítéltessek el, és az összes zsidóságnak szánt levelét nem is zsidó nyelven írja le. Apollo Korintban, Filo Rómában, Flávius s mások nem nemzeti nyelvükön, hanem más műveltebb nyelven értekeznek hívőikkel.

Nem ily satnya, hazafiattan volt régente az oláh nemzet, akkor tudniillik, midőn kebeléből a bötes Oláhok, a hős Hanyadiak és Kinizsiek, a nemes Majláthok és mások sarjadoztak. Nem ily sybarita-váz uralkodott akkor; nem ily elkoresosodott néppel veregett hajdan xerxesi tábora a vad tatár klánnak hazánk földjéről, nem ilyenmel, midőn Mahomed a félvilágot rabigába döntötte. Boldog idők! A gör. kathol. oláhok akkor nem voltak és nem is lehettek magyargyűlölők, mert a latin püspökök jurisdikciója alatt állottak.

És ez ítélet — véleményem szerint — nem is változik meg nándaddig, miglen bennök örök időkre meg nem szűnik az ellenszenv magyar nyelvűekkel szemben.

Nagy Isten! ki ha megmozdulsz, meginog a vén föld, sarkai ropognak és egész nagy birodalmok sorsát viszed magaddal, mi lett volna ama népekkel, kik szent véredtől itak s békén szedhették az olajág gyümölcsöt, ha a fellegekbe törő Kárpátok aljától egész a hullámozó Ádria kedves öbleig terjedő földet, a daliás magyar

nemzetnek nem adományoztad volna? Midőn a Nyugat vajudott s a német uralom már-már a Dunán át majdnem a Tiszáig ért, mi lett volna az európai egyensúlyból, ha a magyar, a germán és szláv elem egyesülését nem bírta volna feltartóztatni és ha Attila, Alarich, Genserich istenostoraiként végig nem poriyáztak volna a frankok, görögök, germánok, olaszok és szlávok országain? Elveszttek volna az itt lakó nemzetiségek is örökre, miként a történelem színpadjáról eltűntek a punok, avarok, hunok, dákok, alán riadó hadai, az Oszsziánt éneklő kelták, góthok, longobárdok és más népfajok

Felséges szent Isten! A halált vivő dárda, midőn sivitva repült Mohácsnál, Muhi pusztán, Sajónál, Váránánál, a kulmi esata síkján . . . megalázott őseinknek ha ismét meg nem aczélozod mellét, s nem edzed erejét, megilletődött, tépedt szívvel, nem keseregtünk volna-e szorongó kellel elvesztett hazánk romjain? Elvesztett szabadságunk rózsája nem hervadt-e volna örökre a remény sugarainak eltűnésével?

És midőn a balálangyalok fölöttünk suhogtatá fekete szárnyait, midőn jött a mongol-tatár áradat förgetege, midőn a pogány félholddal Szulejman, Mahomed, Bajazet, hazánk virátyait tették tönkre: ha Hunyadi kardja meg nem villan Belgrádnál, ha hősök nem teremnek a magyarok soraiból, élne-e ma talán az oíáh nemzet, mely szabadságát a magyarok vére árán tartotta meg? Élne-e, kérdem? Soha! Az utókor csak a krónikákból ismerné most háládatlan nevét!

A katolikus (latin) oltár előtt mily szépen, mily egyetértésben fér egymással össze a világ minden pontjairól találkozó nemzetiség. Az angol, német, francia, spanyol, tót, horvát, amerikai, szerecsen, stb. . . mintha otthon volnának, egy atya közös templomában. A nyelv egysége, a katholicitás az oltár előtt eluémít minden faji és nemzetiségi zugolódást. — A keleti oltárnál azonban csak egy nemzetiséget ismernek. Itt faj és nyelvszerinti osztályozás létezik, miglen a nyugati egyházban ezen anomália ismeretlen. Nyugaton van az általános egyház, keleten (még ha ez katolikusnak is nevezi magát) a nemzeti egyház. Ez utóbbinak nacionalis a vallása, valamint vallásos a nacionalismusa. — Egyik oldalon a magyarosodás szellemét, a másikon ellenszegülést tapasztalunk hazánkban e hazafias erény ellen. Pedig a történelemből tudhatnák oláh atyafiaink, miszerint 1533-ban Vlád, 1572-ben Sándor havasalföldi vajdák, 1592-ben Áron, moldvai fejedelem magyar ügyekben magyarul leveleztek, Zrinyi a magyar költő, származására ugyan horvát, de mind ennek daczára kifogástalan magyar polgár, író és katona volt. Aeneas Sylvius (II. Pius pápa) azt írja,¹⁾ hogy : „Erdélyt most három nemzetség lakja, németek, székelyek és oláhok, de kevés embert lelsz valamire valót, ki magyarul ne tudna.“

A baskokat, albánokat és talán még a finneket kell Európa legrégibb lakosainak tartanunk — mondja

¹⁾ De Europa c. 3.

Rusticus, — mennyi viszontagságon mentek ezek azon emlékezetet meghaladó idők óta keresztül! hány ellenséges hódító áramlat hulláma csapott rajtuk keresztül, eltemetve őket úgy, hogy századokon át sem tudott róluk a történelem! És mennyire iparkodtak ők maguk is az ethnográfiai és politikai viszonyokkal megalkudni, a baskok jó spanyolok és jó francziák lenni, az albánok jó görögök a finnek jó svédek és jó muszkák és eszerint iparkodtak azok nyelveit is megtanulni! Volt idő, midőn Finnország, mint német tartomány szerepelt, midőn az albánok a görög fegyvernek görög név alatt idegen országban is dicsőséget szereztek (Pyrrhus alatt), a görög szabadságért véreztek (a jelen század elején), midőn a baskok virágzó tengeri világ-kereskedést űztek, de nem saját nevük alatt, még kevésbé saját nyelvükkel (a középkor végén és az ujnak elején) és mind e mellett mind megőrizték ily viszonyok között is e mai napig saját nemzeti nyelvüket! . . .

És a mi oláh katolikusaink? Ha az áltudósok meg nem tanítják vala téves fantomokra, hasonlók volnának említett népfajokhoz. Hisz a nép zöme erre hajlandóságot is mutat. Vezetői azonban más határok között, más nevek alatt látják és szeretik (?) hazájukat. Sőt e szó mélyebb értelmezéséhez ha fogunk, azt fogjuk tapasztalni, hogy hazafiságuk legfőlebb néma semlegesben nyilatkozik mindenütt, ameddig csak a magyar apostoli király jogara ér.

Hogy a szent Unio neve alatt mily csufosan élnek

vissza a hazaszeretettel, ám győződünk meg a jelenkori illusztrációkból.

A budapesti központi papnevelében tudjuk ugyanis, hogy minden egyházmegye küld fel egy pár theologust. És míg itten több nemzetiségű szépen összefér egymással, és az önképzőkörben igyekszik mindegyik feladatának tehetség szerinti magaslatához jutni, addig az oláh gör. katolikus (unitus) kispapjaink túntetőleg távol tartják magukat, kerülnek a többiek társaságát, külön oláh irodalmi kört alakítanak és tekintélyes magyarelles műveket tartalmazó könyvtárral rendelkeznek. Sőt nem egy oláh könyvet nyomtattak és terjesztettek ama szemináriumból

Bizonyos, hogy a kultusz kormányt a legjobb szándék vezette, midőn a papi pályára készülő gör. katolikus oláh ifjak közül buszonötnék a központi papnevelő intézetben való elhelyezésével alkalmat nyújtott a magasabb egyetemi kiképzésre és egyuttal arra is, hogy az ország fővárosában egy magyar intézetben a magyar hazát is szeretni tanulják. Sajnos, e szép ezelt csak nagyon kis részben érték el az oláh ajku ifjakkal. A ruthen ajku görög katolikusok, kiknek jó hazafisága amugy is századok óta ismert, a legszebb egyetértésben éltek és élnek a magyar ifjakkal. A románok ellenben, kik már nemzetiségi aspirációkkal szaturálva jönnek az egyetemre s folytonos érintkezésben állnak a nemzetiségi izgatásokban oly jelentős szerepet vivő világi egyetemi hallgatókkal, ugy a magyar, mint az oláh ifjuságnál egyaránt érthető fiatalos felhevülés-

nél fogva folytonos surlódásokban élnek a magyar hit-tanhallgatókkal, úgy, hogy az intézeti előljáróságuk a tapasztalatok után be kellett látnia, hogy sokkal jobb, ha a román ifjak teljesen elzárkóznak a magyarok és ruthénektől. A magyar iskolától pedig (annak címét utóbb egyházirodelmi iskolává változtatták) állandóan távol maradtak az oláhok, szereztek saját könyvtárat, melynek használatát természetesen az előljáróság el nem tilthatta. A politikai lapok közül a püspökök által megbizhatónak jelzett Unireán kívül más ugyan az intézetbe nem jár, de kétségtelen, hogy az egyetemi ifjak közvetítésével az oláh kispapok a dákóromán agitáció minden fázisát ismerik. Így aztán szomoruan áll a valóság, hogy a pályavégzett papnövendék nemzetiségi szellemben valósággal megcsökönyösödvé kerül ki az életbe. Közben néha megesik, hogy egy ilyen, kispap korában még magyarul beszélni nem akaró ifjúból kormánypárti képviselő lesz, — amint jelenleg egy van is, — de a nagy többség, mint kész agitator folytatja az életben, a mit megkezdett az intézetben. Ha tehát némely oláh lapok azt írják, hogy az oláh ifjakat ne küldjék a budapesti központi papnevelő házba, akkor oly indítványt tesznek, melyet magas hazafias tekintetből csak helyeselni lehet. És bizony, sokkal jobb volna egyházmegyénként megbizható hazafias tanárok vezetése mellett nevelni az oláhok jövő generációját, mint a surlódások révén elkeseredett nemzetiségi érzelmekkel szaturálva az egyetemről küldeni őket a nép közé.

Valamint a repkény, ha a fa ágaihoz kapaszkodik,

idegen erő által emelkedik a magasra s gyakran jöte-
tezőjét megöli, ugy ez oláh sarjadék táplálkozva hazánk
testén, később ennek élete ellen agyarkodik.

Állithatnak végre Budapesten is akár külön oláh
szemináriumot, de a központi papnevelő intézettel a
célt elérni, a fenti okoknál fogva, sohasem fogják.

Egyik tekintélyes hazai lapunkban¹⁾ említett „ma-
gyarul beszélni nem akaró kormánypárti képviselő“ pe-
dig senki más, mint bizonyos Rezeiu Silvester.
Ennek nagybátyja püspök lévén, könnyen érthető avan-
zsirozása, hogy már oly fiatal korában vörös övvel köti
körül magát, szentszéki ülnök, szentszéki jegyző, titkár,
czimzetes esperes stb. címekhez jut. Egy pár éve már,
hogy körifaönt behizelgéseivel s rászédéssel az ország-
gyűlésen a biharmegyei drág-csékei járást képviseli;
ott fennt aztán az agyonhallgatással nagyszerűen tud
brillirozni. Azt tartja ő is: a hallgatás arany. És vesz-
tegeljen bár egy századig is a törvényhozási teremben,
én fogadást mernék rá tenni, hogy ott a „tisztelt ház“,
okos politikai szónoklatot tőle hiába fog várni. Az ő
elve: „ubi bene, ibi patria.“ Igen; fogadni mernék, ha
országunk felett a muszka kezében volna a kormányzat
gyeplője, Rezeiu²⁾ a kancsuka felé ép oly áhítatos fari-
zeuskodással pislantana, mint jelenleg sűtkérezik a husos
fazekak körül, várván, mikor repül az ő szájába is a

¹⁾ Magyar Állam 1892. október hó 15. számában.

²⁾ Oláhosan írja most is nevét. Ki nem hiszi, csapja fel az
1890-ik évben kiadott legújabb névtár 163-ik lapját.

sült galamb. Ments meg uram az ily álbarátoktól, mert ellensegeimmel csak elvégzek valahogyan! Mint papnak eleintén a magyar nyelvtől borsószik a háta; magyarul még csak beszélni sem akar. Mint dühös oláh ekkor adja ki a „Religiunea“ című irodalmilag különben hitvány fordítást. Sőt egy ízben oly antiszemitanak is csapott fel, hogy jónak látta Róhling Talmud zsidóját oláh nyelven is „Jidovul talmudist“ címen konyhai stílusban kiadni. Erényeit, tudományát nem említem, mivel ezekről nincs tudomásom. De a kormány hazafiasabb oláh papot birt volna a választások alkalmával felhívni és pártolni, nem egy ily jégkebelben fásult szívet záró politikailag kétszínű embert, ki hazánk felett elvonuló vészszivatarok közepette, a legkritikusabb helyzetek sötétségében a hazafias fákllya világát kételkedném, hogy követné. Személyében tehát csak csizmadiát fogtak, ki gyanus rugóju cselekedeteivel a megbízhatatlanság jeleit hazánkkal szemben már eddig is kétségtelenül megmutatta.

Mondottam volt és ismételni fogom ezerszer is, hogy a szent unió leple alatt a hazaszeretet csufosan van kijátszva. Ne kutassuk Nagyváradon, Belényesen, Hollódon, Sztina-de-Válén előkelő étkefogásban bővelkedő menü mellett, mint iszszak a hegy levét, kergetik egymás pagátját, lesik a 21-est, vagy a honi ferblit folytatva, mint szídják a magyart. Nézzük csak Pávelu nagyváradai oláh püspök a „Budapesti Hirlap“ után reprodukált egyik tettét és akkor ítélhetünk klérusa felett is.¹⁾

¹⁾ Budapesti Hirlap 1892. 167-ik szám.

Különösen érdekessé teszik a legújabb oláh mozgalmak a nagyváradai dolgokat, mert ezek adják meg a magyarozatát. Csak ezek a mozgalmak teszik érthetővé azt a fanatizmust, elfogultságot és türelmetlenséget, a mely ebben a dologban is mutatkozik.

Mig Besszarábiából az oláh papokat Szibériába hordják nyaralni, s helyüket orosz pópák foglalják el, addig nálunk az elnyomott és szenvedő oláhság abban a helyzetben van, hogy nagy költséggel művészileg restaurálhatja templomait. Így legújában a nagyváradai görög katolikus székesegyház belsejét is restaurálják.

A restaurálást Pávelu püspök rábizta az Altenbuchner és Greiner templomfestő czégre, mely a képek megfestésével Szirmai Antalt, a budapesti Ferencz Józeff intézet rajztanárát bizta meg.

Most következik az iszonyu sérelem.

A festő egy szüz Mária képet úgy komponált, hogy Mária lábaihoz odafestette Szent Istvánt, aminő Magyarországnak patronájának odaajánlja a koronát.

Jöttek egymásután az oláh urak s néztek, hogy mi készül. Mikor észrevették, hogy a férfiú kétségtelenül Szt. István, Magyarország első királya, a női alak pedig szüz Mária, rárontottak Pávelu püspökre s felbiztatták, hogy ne tőrje az oláh templom ily irányu m a g y a r i z á l á s á t.

És Pávelu Mihály a pap, a püspök, a magyar főrendiház tagja, nagy magyarországi javadalmak élvezője, egyszerre elfelejtette, hogy ki volt az a szent, az

a király, a ki ennek az országnak (mely Pávelu urat oly dusan táplálja) az alapját megvetette.

Ha nem tiszteli Istvánt, a királyt, mint magyar állampolgár és törvényhozó, tisztelje mint katolikus pap a szentet, a kit az ő lelki ura, a pápa avatott szentté!

Denique, Pávelu ur nem tiszteli Szent Istvánt egyik minőségében se, s a festő utasítást kapott, hogy vegye le Szt. István szakállát és fesse át az első magyar királyt II. Lipót császár rá.

(Szóval Pávelu ur egy kis memorandumot nyújtott be Lipót császárhoz.)

Ez azonban nem volt elég. Voltak, akiknek szűz Mária is szemet szűrt, mert őt a magyarok lefoglalták védőasszonyának. De annyira még sem mentek, hogy letörölték volna a képről, hanem a proporció kedvéért szűz Mária másik oldalára odafestették Mária Teréziát.

Ugy látszik, hogy Szent Pál esete óta az igazi szentek nem népszerűek az oláhok előtt.

Szent Istvánnak II. Lipóttá való átformálását most azzal okolják meg, hogy Szt. István semmit sem tett a gör. kath. egyházért, ellenben Lipót alatt alakult a váradi gör. kath. püspökség, Mária Terézia alatt pedig a templom épült fel, ezeknek dukál tehát, hogy a templomi szentek közt helyet foglaljanak.

Mit szóljunk most mindezekre?

A világon egyedül hazánk ama ország, melyben

minden oláh portyázó kénye-kedve szerint barácsolhat¹⁾ És mi a nembánomság párnáján, a léha kényelmeskedés mellett szemléljük mindezeket? Égető kérdés ez. Ideje volna már, hogy egy megújodást, egy boldogabb kor hajnalát látnánk derengeni!

*

A nagyváradai püspökség, már vagyoni állásánál fogva oly impozáns erőt képvisel, hogy nem lehet csodálkozni, miszerint már e körülménynél fogva is, a magyar falvakat sikerült oly rohamosan eloláhosítania. Hasonlitsuk csak össze ez oláh püspökség vagyonát, hazánk többi főpapok birtokaival. -- A magyarországi érsekség és püspökségek rendelkezésére álló csak földterületek mennyisége a következő: Az esztergomi érseknek 72.724. Az egri érseknek 41.950. A kalocsai érseknek 92.256. A besztercebányai püspöknek 31.243. A csanádi püspöknek 12.305. A győri püspöknek 18.090. A kassai püspöknek 8.820. A nagyváradai latin szert. püspöknek 187.688. A nyitrai püspöknek 13.409. A pécsi püspöknek 23.604. A rozsnói püspöknek 7.181. A székesfehérvári püspöknek 7.611. A szepesi püspöknek 22.087. A szombathelyi püspöknek 7.591. A váci püspöknek 24.589. A veszprémi püspöknek 64.736. Az eperjesi gör. katolikus püspöknek 10.066. A munkácsi görög katolikus püspöknek 3.676. A nagyváradai gör. katolikus püspöknek 137.744, és a vallásalapnak 157.330.²⁾

¹⁾ Magyar Hírlap 1892. jul. 10.

²⁾ Lásd »Religio« 1891. Lapszám 320. II. Félév.

Ila ezekhez soroljuk a nagyváradai oláh püspökség magyar államunktól húzó évi dotációját, a rengeteg értékpapírokban fekvő vagyont, valamint egyéb számos mellékjövendelmeit, azt fogjuk látni, hogy ez nemzetgazdasági és kulturális szempontból csodákat tehetne. Egyházmegyéjében már régen kivivhatta volna, hogy egyetlen hive se legyen, ki tisztasággal, szép kiejtéssel és folyékonyan ne beszélne zengzetes magyar nyelvünket is. Miféle halálos bűnöm-e az, ha én magyarnyelvemen is imádom — oláh gör. kathol. pap létemre — jó Istenemet? Az oláh nyelvre vonatkozó és Lauránu által említett pápai dekretumok, ama időből valók, a midőn hazánkban az állam eszméje nem fejlődött ki. Azon eszme, mely valódi megnyilatkozása a magyar nép szellemének és génuszának. Tisztelettel meghajolunk ezek előtt, de nem zárják ki ezek ama lehetőséget, hogy itt hazánkban, hol mindnyájan a nyelv egységére törekszünk, szentéleinkből kitiltsuk a magyar nyelvet. Havasalföldön tán szigorú érteményben vehetnők, de nálunk — azt hiszem — nem kell oly nagyon restringálni ezeket.

A nagyváradai görög katolikus oláh egyházmegye kiterjed Arad, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Hajdu, Heves, Jász-Nagy-Kun-Szolnok, Szabolcs, Szatmár és Szilágy megyékre. Földrajzilag — mint látjuk — be van ékelve részben vagy egészben a legmagyarabb vármegyékben. És eme egyházmegye daczára, hogy egy század óta áll már feent, nemcsak, hogy amalgamizálódott, avagy beolvadt volna magyar nemzetiségünkben,

de csökönnyösen ragaszkodva nyelvéhez, a szent unio leple alatt hódított és hódít jelenleg is részére — a magyarok rovására — folyton újabb hiveket

A ki az egyházmegyének legelső névtárait figyelemmel lapozgatja és összehasonlítja a legújabb 1890. évben megjelent schematizmusával, elborzad az óriási torz-haladáson, mit ez azóta tett.

Ugyanis 1748-ban, Kovács Meletius első püspöke alatt az egész egyházmegyében alig volt pár száz lélek s ime mai napon hiveinek száma 117.067 lélek.

Az első püspöke Kovács (azelőtt Diószegi plébános) tiszta magyar ember volt, ki még a nagyváradi latin püspök jogköre alá tartozott, utódjai pedig oláh érsekségük által egyenesen Rómától függnék. Pedig ennek rengeteg birtokai mind a nagyváradi latin szertartású püspökségből szakítottak el. Számos paróchia, mint tiszta oláh falu szerepel a legújabb egyházmegyei névtárban, mely falvak eleintén tősgyökeres magyar lelkeket számláltak csak. Vulkánu püspöknek sikerült 1824-ben a bécsi kamarilla segítségével által hetvenkét új magyar plébániát incorporálni jogara alatt a Munkácsi dioecesisből. Hol vannak ezek most? Elhúyelettek a dáko-oláh antagonizmusa által; igen, el, és pedig oly gyorsan, alig egy félszázad leforgása alatt!

Az idő rokolyáján az egymást követő évek szála, folyton fogyott; az unio megtette az ő eloláhosító fortélyait a templomokban, iskolákban és a közéletben; az újabb nemzedék egyszerre csak arra ébredezett, hogy nem ismerte nemzetiségét, idegenkedett hazájától, pedig

akárhány család van, mely most is a legmagyarabb ősnemes házakkal áll legközelebbi rokonságban. Vezetői intézték a politikát, ők ellenben igazi hívők gyanánt a vallás szentélyeiben még a nemzetiségi eszméket is szent dolgok gyanánt vették és bárányi türelemmel követték ámitóikat . . .

Szegényeknek drága kincs a hit,
Tűrni és remélni megtanít.
S nekik míg a sár rá nem lehel,
Mindig tűrni és remélni kell.

S így történt, hogy ily izgató dákö-oláh papoknak sikerült egy kis „Romániát“ feleleszteni hazánk kellő közepén. Ott, hol bárdos Szent László hajdan a pogány hadakat verte tönkre, hol minden talpalattnyi föld magyar őscink vérével van vissza varázsolva, hol ezer és ezer történeti emlékek és tények a magyarok lüngoló hazaszerefétéről beszélnek és a hol magasztos szent buzgalom emelkedett fel szellemszárnyakon, ott ma a központi futó erőt, a dákö-oláh aspirációk hadiszállását látjuk.

Ezen ágitátoroknak köszönhetjük, hogy százhetven plébániából jelenleg egyetlen egy község sem szerepel, mint magyar lelkeszség, holott első püspöksége alatt még n y o l c z k ö z s é g s e m állt fenn tiszta oláh nyelvezettel!

Emlékszem az áldott lelkületű Kabay Sándor mako-i görög katolikus tősgyökeres magyar plébánosára, ki Makón, a legmagyarabb városba hirdette az Ur igéit.

(Az oláh nyelvről azt sem tudta, mely fán terem). És utóda Pecurariu (Juhász) egész forradalmat idézett elő, midőn ott megjelent. Váltig kérelmeztek a Makóiak magyar papot és nem oláht, folyamodásuk elintézetlenül maradt.

Hasonlóképen jártak a Nagy-Károlyiak¹⁾ és más községbeliek is. Mert püspökségünk azt tartja, hogy hazánkban élvezett dús jövedelméből szabad diszkrét utakon az oláhság részére prozelitákra vadászni.

Jaj ama lelkipásztornak; a ki ott „sub rosa“ magyarosodásért volna bevádolva. Arról, ha nem is a reverendát cibálnák le, de ellene minden ürügyek alatt szert tudnak tenni fegyelmi vizsgálatokra. Ama rengeteg püspöki uradalomban ne is keressen senki, necsak gazdatisztet, de magyar kocsiszt sem. A klérusban pedig hazafias magyar érzelmekről „nec mentio fiat“.

Egyházmegyéim klérusát, nagyon csekély kivétellel, személyesen ismerem és állíthatom, hogy egyik dühösebb oláh a másiknál. Hazaellenes eszméjüket a keshegyig propagálják. Mióta existál ez egyházmegye, egyetlen egy körlevéllel sem koppintottak ujjaikra, sőt ellenkezőleg, a legujabb időkben is Pávelu püspöktől oly atyai utasítást kaptak, hogy hassanak oda egész erejükből a legszigorubb büntetés terhe mellett, miszerint ott, hol a nép még a magyar nyelvet beszéli, a

¹⁾ Az itteni gör. katolikus hívek felháborodásukban sokszor úgy tüntettek, hogy az oláh szent beszédek alatt egytől-egyig eltávoztak a templomból. Jogosan. Oly nyelvet csak nem hallgathatnak, melyet nem értenek.

templomokban, az iskolákban és minden alkalmakkor, kizárólag csak oláh nyelven tanítsanak, imádkozzanak és beszéljenek.¹⁾

Az alább elősorolt falvakban személyesen megfordultam és mondhatom, hogy a nép zöme vagy nem beszél egyáltalában az oláh nyelvet, vagy itt-amott csak alig konyitanak az oláh nyelvhez. Cerberusként egy-egy dákó-oláh pap és tanító öröködik felettök. A templomokban, iskolákban, mindenütt oláh szót hallottam, és megbotránkoztam azon, hogy e nyelvet sem a serdülő ifjúság, sem a nép nem érti. Figyelmeztettem is kollegáimat e helytelen agyaskodásra; ők szemeim közzé nevettek, értésemre adva nagy garral, hogy majd idővel, miként számos községet sikerült egyházmegyémenek eddig eloláhosítania, ezekkel sem maradnak hátra.

¹⁾ 1892-ben 1759. szám alatt kiadott püspöki körlevélben: »Ias-sam a dispune, ca in acele parochie, unde poporul póte nu vorbesce mai mult limba besericei sale, in scóla totusi cetirea si scrierea, santele rogatiuni, cantul besericesc, catechisarea elementarie si introducerea scolarilor in impartasirea cu Ss. sacramente ale marturisirei si cuminecaturei se se faca in limba besericei, in limba materna, pentruca unde acésta se trece din vedere ni se ruineza insasi beserica, ritul si religiunea parintilor. Michailu Pavelu.« (Curios! Din ce motiv se se ruineze beserica romanéseea acolo, unde limba materna a poporului rustic a fost intotdeauna si este si acuma cea magiara? Plin de machnire se nu scóta glas doios credinciosul, atunci cand cu buze infocate, cu anima aprinsa in sante flacari catra sferele divine, nu póte se-si exprime dorurile sale in limba sonora magurésea? in limba acésta dulce, pe care cu nu farinac de magie si noi avem se o iubim si cu o suava esaltare se o dorim! Auctoritul.)

Lássuk csak!¹⁾

Makó városban	van gör. kath. lélek: 2496
Nagy-Károly városban	„ „ „ „ 3032
Nagy-Várad	„ „ „ „ 710
Nagy-Várad Olaszi ²⁾	„ „ „ „ 1865
Nagy-Léta (Biharm.) mv.	„ „ „ „ 2318
Acsád (Szabolesm.) faluban	„ „ „ „ 1609
Apáti-Keresztúr (Bih. m.) f.	„ „ „ „ 200
Álmosd (Biharm.) faluban	„ „ „ „ 651
Bagamér	„ „ „ „ 300
Bagos (Szatmárm.)	„ „ „ „ 584
Csanálos (Biharm.)	„ „ „ „ 345
Csegöld (Szatmárm.)	„ „ „ „ 640
Csenger-Ujfalu (Szm.)	„ „ „ „ 526
Ér-Adony (Biharm.)	„ „ „ „ 113
Ér-Endréd	„ „ „ „ 678
Ér-Kenéz	„ „ „ „ 710
Ér-Körtvélyes (Szm.)	„ „ „ „ 801
Ér-Selind (Biharm.)	„ „ „ „ 727
Ér-Tarcsa	„ „ „ „ 452
Gencs (Szatmárm.)	„ „ „ „ 221
Hosszu-Pályi (Bihm.)	„ „ „ „ 383
Kakad (Biharmegye)	„ „ „ „ 200
Monos-Petri	„ „ „ „ 315

¹⁾ 1890-ben kiadott »Schematismus«-ban e községek nyelve így van kitüntetve: »lingua romana et ruthenica.« Mily irónia! Pedig sem az oláh, sem az orosz nyelvet nem ismerik ott.

²⁾ Itt a ruthéneknél Ditiu nevű pap küzd a magyarosítás ellen, kinek még úkapja is notórius dákö-oláh volt.

Nagy-Szántó (Biharmegye) faluban van gör. kath. lélek :	504
Nyir-Adony (Szabolcsmegye) faluban van gör. kath. lélek :	1756
Óvári (Szatmárm.) faluban van gör kath. lélek:	720
Poresalma „ „ „ „ „ „	520
Szent-György-Ábrány (Szabolcsmegye) faluban van gör. kath lélek:	884
Vedres-Ábrány (Biharmegye) faluban van gör. kath. lélek :	300
Összesen :	24.552

Tehát huszonnégyezer ötszázötvenkét magyar lélek lett eddig a nagyváradi gör. kathol. oláh püspökség által eloláhosítva.

Ide nincs beleszámítva circa hat ezer lélek, oly fiókegyházakból, melyek az oláh anyaegyházakhoz vannak csatolva.

Magyar hazám ellen elkövetett e szentségtörő hazaárulást nem feszegetem tovább, a közvéleményre és a szabad sajtóra bízom a további teendőket.

Nézzük azonban a klérust közelebről.

Mondottam, hogy Nagy-Váradon, a központban laknak ama korifeusok, kik az egyházmegyei kormányzatot képezve, intézik korlátlanul az összes egyházmegyei ügyeket és pedig sokszor oly irányban, hogy azok a haza jól felfogott érdekeivel, merően ellenkeznek.

Ha nem is méltóságra, de a tónusra nézve, a fő ezek közt Dr. Lauránu Ágoston. Tehát Ágoston urról van szó.

Életében még egy porontyot sem keresztelt, saját asztalánál kését még soha sem törölte, de püspöki rokona már fiatal korban kanonoki stallumba ültette. A hazai gör. katolikus oláhok védelmére írott „Szent Unio“ című művért, aranytollal tiszteltette meg magát a klérus néhány tagja által.

A ki Rómában tanul — mint ő, — az mind doktor. Szeretném ezek diplomáit nostrifikálni, hadd lássam, kiállják ezek a versenyt a mi hazai doktorainkkal? Mert a római doktorok közül nem egy hozott már szégyent hazánkra. Oly botcsinálta doktorok voltak ők, kikre ráillet a közmondás: „a pane incocto et a doctore indocto libera nos Domine.“ Turpe est Doctori, quum culpa redargui ipsum. Rút, ha a doktort önvétkestettei sujtják. Non „Doctores“ sed doctos ego vos esse volo. Ne „tudorok“ legyetek, tudjatok, azt akarom, — olvastam egyszer nagyon helyesen egy könyvben.

Nagyvárad gör. katol. oláh egyházmegye belügyeinek jellemzésére feltárom itt Lauránu kanonok ur ismert hazafiátlan működését.

Nem a nemes önbizalom, hanem az önhittség rugói feszítik az ő lelkét. Téves eszméi, disputandi pruritusa, merész és kicsapongó szellemi aperctüi, melyekkel mindenkit, kivel irodalmilag érintkezik sárba akar letiporni, sokszor oly csávába jutották, hogy fínos vergődésében, a ravaszságokat és szophizmákat is segítségül hiva iparkodott keservesen a partra evickélni.

Koppintottak is az ujjaira ellenfelei ezért, nem egyszer, oly vehementiával, hogy azokat még akkor is

szopogatta, midőn azok már nékie nem fájtak többé. Dvorzsák János, Ambrus József, Szalay Pál (Rusticus), Dr. Breznay Béla egyetemi tanár síb. megtanították többször móresre, meg ama taktikára, hogy hogyan kell megszerezni becsületes uton a hallhatatlanság glóriáját, midőn egy-egy tüzúrással lelapították tudományának nagy léggömbjét. Sőt az egyházi jog téren mutatott baklövéseit is csuffá teszi Dr. Lőrincz Gyula, azon alkalomból, midőn emlékiratával hizeleg a miniszteriumnál.¹⁾

Ellensége kellene lennie a rüpökségnek, vezére a fősleges eszméknek, melyeken a mocsoktalan érzés soha el nem halványuló fénye ragyog, és fájdalom, ép ő róla máskép kell irnunk.

Valaki egyszer azt mondta: hol nem győzesz okkal, bátran vágj közbe botokkal; így tesz Lauránu ur is, avval a kegyes különbséggel, hogy még aranyokkal is kedveskedik a nyilvános lapokban, azok részére, akik elveit cáfolják.

Pedig jó lesz azt a rengeteg aranyat készletben tartani püspöki stafirungra. Meg aztán talán dinasztíát is lehetne vele alapítani! A világtörténet egyik hadvezére mondta jó régen, hogy: nincs a földkerekségén oly erőd, melynek falait egy aranynyal megterhelt öszvér át ne bírna ugorni.²⁾

¹⁾ Magyar Állam 1892. június 12; melléklet.

²⁾ Elvárom, hogy Lauránu ur abból a sok aranyból, költ egy párt ellenem kiadandó röpiratára is. Én is azt akarom, hogy szellőtessük kissé azokat a nagyváradí ügyeket. De ha az öntől megszokott

Én pedig azt mondom, hogy a gazdagság, mivel mindenki, még a méltatlan is bírhatja, a jók közé épen nem számíthatni.

Igenis, Lauránu urral azért foglalkozom hosszasabban, mert az ő cselekvényeiből következtetéseket vonhatunk le a káptalan többi tagjaira, mert az ő működése egybe van forrva egyházmegyéjének kormányzatával.

Megjegyzendő, hogy az ő irataival senki sem foglalkozott soha élvezettel, mert túlesapongó állításai sem az etymologia, contextus, conditio loquentis, finis agentis, sem az interpretatio authentikával nincs öszhangzásban. Mód nélküli szenvedélyes cikkeiben erőszakos az eszejárása, erőszakos az akarata is, a kivel szemben tehát még a szelidségnek is a kritika kemény oldalát kell előtérbe állítani. Hosszulére eresztett philippikájától az ember mindig undorral fordul el, mert agyonütő modorában ő túl megy minden határon. Higgadt, nyugodt eljárás helyett, a szobbiszmák egész halmazát hozza elő. Durvaságában a vele szóban állót kész bármikor arczul ütni és e gyakorlatában nyilvánuló műveltségét a piaczi kofa stílus színvonalára stílyesztli le. Még imája is másképen szól, mint másoknak: „Fiat voluntas mea — sicut in coelo et in terra.“

Soha prókátor nem kompromitáltatta jobban önmagát, mint Lauránu ur akkor, midőn apologeticus cikksorozatában folyton képtelenségeket beszél el, me-

zsánerben, méltatlan haragjának hulláma bőszerűen fog csapkodni ellenem is: ember legyen a talpán a viszont csapásokat elviselni! — Igyekezék darabos modorát simítani!

lyek a hermeneutica szabályaitól oly távol állanak, miként Makó Jeruzsálemtől¹⁾ Az ő szövetség társa a szenvedély, mely által egész halmaz és szertelen gorombaságokat hadar össze. Dühösködésében nyíltan hadakozik az elismert igazság ellen, tenyerével eltakarja szeméit, hogy a sugarak fényét ne lássa, és azután azt állítja, hogy a nap az ég boltozatján nem létezik.

Ha Lauránu ur azt gondolja, hogy ez számára kissé nagyon kemény lecke, akkor ugyan ezen széphanzásu epithetonokat, sziveskednék bővebben elolvasni a Religio című egyházi és irodalmi folyóirat 1885. évi II. 38. 39. és 40-ik számaiban.

Ide iktatok egy pár ragyogó espritei képviselő gyöngy szavakat is saját művéből. Csak egyetlen kis művéből. Ezek csupa bübáj, merő kellem, áradó mézzel vannak telve:

„Keresztül döfögeti . . . a mit kikotyogott . . . rá sem hederitettem . . . mádi zsidó . . . pofa kell hozzá . . . de ebből csak a hóbort következtetheti . . . az pedig valóságos badarság . . . megbecstelenítő . . . beszenyező . . . agyonbunkózása . . . Már, hogy beszélhet így okos ember . . . egy theologiai tanár ilyen összehasonlításon pirulhatna is . . . De ez már nem oly tisztességes emberhez illő stylus . . . aminő gazdaságot én még álmomban is ördögi tentatióknak tekintenek . . . ágaskodva hetvenkedik . . . gorombaságok-

¹⁾ »Szent Unio«, röpirat a magyarországi gör. kathol. románok védelmére. Irtá: Lauránu Ágoston.

ban . . . És ilyenek után még ő vigyorogja felém azt a tanácsot“ . . .

Le styl c'est l'homme, mondja a francia.

Ő halálos véteknek hirdeti Magyarországon az unió téren való elmagyarosodást. Ennek terrorizálására, felcsap a legdühösebb oláh nacionalistának és pápai bullákat, meg breveket citál a nyelvi üzelmek megvédésére.

A pápa a gyulafehérvári és fogarasi érsekség alatt lévő eparchiát románnak mondja.¹⁾ A politikai és magán életben azért nem szabad hiveinek magyaroknak lenniök ?

Most értjük — mondja Szalay Pál²⁾ — miért lehetnek a protestans szászok és tótok után általában az egyesült (gör. katolikus) oláhok a visszavonásban a legesökönnyösebbek, a támadásban a legvakmerőbbek; miért van különösen bizonyos köreikben kevesebb vonzalom irántunk, mint maguk a nem egyesülteknél, hisz náluk legalább is, kvázi dogmatikus értékkel bír oláhnak maradni! kvázi hitárulás, őket ily hibákért megtámadni, mert ők pápai bullák csalhatatlan oltalma alatt verik vissza az enyimhez hasonló támadásokat! Egyebet nem kell nekik tenni, nem kell „mea culpát“ mondani, nem kell a hibát iparkodni menteni (mint mentjük azt épen mi a történelemmel!) nem kell cá-

¹⁾ Nilles S. J. Simbolae ad illustrandam hist. Eccles. Orientalis 1885. I. 477. 8.

²⁾ Gyakorlati ethnologia 35. I.

folni, csak a pápai bullák paizsát kell egyszerűen az ellenség ellen a döngetett bástyákra kiakasztani!

Lauranu ur anélkül, hogy cáfolna: ellenfelének csak azt hányja, hogy az uniót megsértette; minthogy pedig a pápa tiltja az unio megsértését, ellenfele ergo rossz katolikus, ergo exkommunikálva van.

Továbbá: Lauránu urral sokan úgy látszanak a pápai rendeleteket érteni, mintha nekik még a szentelt, óvott „szertartáson belül“ sem szabadna teljesen megmagyarosodniok! A mely felfogásról le is szabad, le is kell tenniök, miként letettek minden egyéb nem magyar, római és orosz-katolikus testvéreink. Lauránu ur e helyett egy dogma ereje és lelkesedésével idézi Sztatmár volt nagynevü püspökének (a dicső, hazafias, lánglelkü Schlauch püspöknek) az ériutett nagy-károlyi gyűlésen a helyzet nyomása alatt mondott következő szavait, hogy: „a magyar magyar marad, mint az oláh nem szűnik meg az lenni“, de melyekről mai bátorkodunk azt mondani: „Ob duritiam cordis vestri“ sunt illa dicta vobis; ab initiis autem non fuit sic!“

Üssük csak fel „Szent Unio“ címü művét és nézzük a 24-ik lapon, mily fitymálással beszél ő a magyarosodás ellen.

A „Religio“ cikkezője ugyanis régebben azt vitatta, miszerint az oláh unitusoknál az élő rituális nyelvvel járó természetes nyelvi hódítást nem ellensúlyozta a magyaros érzelem. „Az unio náluk (már t. i. az oláhoknál) ránk nézve semmivel sem látszik hasznosabbnak lenni nemzeti szempontból a szakadásnál, sőt

károsabbnak, — mert hódít töltünk az oláhság számára.“ — „Hogy mit hódított a szent Unio, mit nem a magyaroktól a romanizmus számára: azzal én itt foglalkozni nem akarok“ — írja Lauranu.

Ugyancsak ő, a 26-ik lapon, ott hol Nagy-Károly város eloláhosodásáról van szó, Rusticus ezen szavaira: „az oláh unio nemzeti szolgálatainak semmiségét, sőt értelmetlen voltát is bizonyítja, mert eloláhosítja a törzsköcs magyarokat“, — így kontrázik: „itt sem vitatom, hogy a nagy-károlyi gör. káthol. lelkeszségben a magyarok vannak elrománosítva, vagy pedig a románok elmagyarosítva.“

Sőt tovább megy; vérszomjuságában, ellenzékeskedő páptársáról képes lenne a reverendát is erőszakosan lehúzni.¹⁾ Bakony erdőségeiben, az Alföld végtelen rónáin, vagy Erdély bércei közt, rablók vagy betyárok ily féle durvaságokra talán vetemedhetnének, de egy Lauranu kánonokról, hogy ilyesmit óhajtana tenni, Nagyvárad kellő közepén, azt már nem képzeltem. És még ő reá van bízva a nagyvárad oláh tanintézet (szeminárium) vezetése; ő igazgatója a nagyvárad oláh tanítóképző intézetnek és visel ezen kívül több tisztséget a nagyvárad oláh püspökségnél. Si in viridi ligno haec faciunt, in arido quid fiet?²⁾

Tévedni emberi dolog. Errare humanum est; in errore perseverare diabolicum; resurgere angelicum. De

1) Lásd »Szent Unio« 67-ik lapon.

2) Szent Lukács XXIII. 31.

már azt csak megengedi nekem, hogy nem anyagi dolog, egyik rokonságban lévő paptársát arra beccelni, miszerint a magyarok ellen, édes hazánk testének marcangolására lázító iratot közöljen, mely írás anyagát ön szolgáltatotta neki. Hazafiatlauság magát dákó-oláhnak mutatnia. És vannak szomorú példák — írja Rusticus — hogy még a mondott szent helyeken is a nemzeti ügy bálványá kéi ki s nő magasra az Ur oltára mögött s a véletlen találkozása folytán még sokkal könnyebben mint egyebütt, hogy az ott mellékesen nyert profán nemzeti kultura elnyomja, hanem a theológiát magát, — ugy annak gyümölcseit.

Mily jelentőségü igék ezek. Akár fogadja el ezek valóságát, akár nem, ön Lauránu ur, a dákó-oláh bálvány imádásában meg van fogva.

A dákó-oláh tüzelmek állambontó célzatait a serdülő oláh ifjúságban ily exaltált izgatók nevelik! Holott jól tudjuk, hogy e növendékek hazafias nevelés mellett a hazaszeretethben magyar felebarátjukkal mindig versenyeztek.¹⁾

Kár volt önnek Tongiorgit és másokat hallgatnia Rómában; kár volt önnek a Vatikán csarnokaiban saruit koptatnia, mert ott hazánk ellen csak a gyűlölet mérget szivta be; pedig tudhatná, hogy Isten és szülöink után legtöbbit köszönhetünk hazánknak. Ő örökös diu vagyoni és életi biztonságunk fölött, ennek földje

¹⁾ Megszivlelésül és olvasmányul ajánlom Lauránu urnak az »Aradi Közlönyben« 1888-ik év több számaiban megjelent »Rousseau neveléstani elvei« címü paedagogiai tanulmányomat.

adja meg táplálékunkat s halálunk után testünket ez takarja be hantjával. Ezért és más számtalan jótéteményekért, miért nem szereti ön azt nyiltan, önzetlenül, szívének egész hevével? Hiszen az igaz, hogy Sz. Péter domja előtt a pogány római Traján oszlopa diszeleg, de láthatta, hogy a rajta levő kereszt jelképezi a kereszténység diadalát, mely békét van hivatva hirdetni a földkerokségén, uniót a vallásban, a politikában, a társadalmi téren, a hitben és a honszeretben!

Jajajaj nekünk, ha ön is püspökségre jutna, mert akkor mi magyarok mehetünk vissza Ázsiába, párducbörtű őseinkhez, ismét nomád életet élni! Vallási szempontból azonban — mint a többi egyházfőnökeim előtt — tisztelettel és hódolattal járulok ön elé, sőt (nem hizelgésből mondom) állítom, jó volna még püspöknek is, de persze nem itt nálunk, hanem ott valahol Oláhországban, a gör. kathol. dákó-oláhoknak!

Menjünk tovább!

A városi helyek és nyilvános intézeteknél többnyire nős papokat látunk az egyházmegyében, a nőtlen, coelebs papok pedig ott vesznek elfelejtve valahol, távol a hegyek mögötti falvakban. Manche schöne Perle in seiner Tiefe ruht. Ezek nem részesülnek ama előnyben, hogy az egyházmegye félmillió forintra rúgó alapítványaiból magukat kiképezve, jobb szolgálatokat birjanak ottan tenni. Ennek kifolyása aztán az, hogy például a nagyváradi gör. kathol. oláh tanítóképezdénél egyetlen képesített tanár sincs; a nagyváradi és nagy-károlyi

gimnáziumoknál (és másutt) szintén tanári oklevél nélkül működő oláhnyelv és hittanítók kontárkodnak csak.

Nézünk széjjel a falvakban.

Alexandru Gera, fiatal makói káplán, ki Pávelu püspök egyik unokahugát bírja nőül, a püspök belényesi palotájában lakik, mint a rengeteg birtokok kormányzója.

Az első szép javadalmazást, Madarász községet (Szatmár megyében) egy fiatal segédlelkész Marcusiu Lajos kapta meg, részint mint Lauránu rokona, részint a magyarok ellen intézett többszöri oldaltámadásaiért. Megöszült családok papok, esperesek kérvényei az övé mellett csak bliktri. Az összes klérus méltó felháborodása közben e plébániát ő nyerte meg.

Erdőszáda községét, (Szatmármegye) mely jövedelemre nézve szintén az első közé van felvéve, Bránu Dionisiu kezdő pap kapta meg. Ennek apja volt ama híres oláh izgatónak, ki nem régen, Szatmár városából, ahol lelkészkedett, kénytelen volt elpusztulnia, mivel az ottani magyarok, nyílt hazaárulási tényei miatt, tömegesen minduntalan porrá zúzták háza ablakait. Öcsese: Branu Feliczián, a püspöki udvarhoz van beosztva, hol alkalmá nyílik nagyokat álmodnia jövendőbeli kanonokságáról. Számtalan ily méltatlan előléptetéseket bírnék elősorolni, de e mű szűk kerete miatt, más alkalommal leplezem le ezeket.

Vezend községben (Szatmármegyében) bizonyos Selegianu János (vóda) esperes hirdeti az üdvözítő ígéretet. Valamikor nagy fejtörést okozott a magyaroknak.

Ki is adta összes mérgét egy általa összetákolt földrajzban, melyben oly csodabogarakat hadart össze az állam rovására, hogy a kormány jónak látta tüstént eltiltani azt, az összes iskolák tantermeiből.

Restelem, de meg kellene emlékezni azok neveiről is, kik Bécsben jártak a „császárhoz“ elárulni magyar testvéreinket. Elő kellene sorolnom azokat is, kik Lucaciu lázító és hazaáruló pap mellett tanuskodtak a szatmári törvényszéknél oláh nyelven, szégyenelve a magyar szót ajkaikkal kiejteni. Meg kellene nevezni azokat, akik Lázáru de Purcariu, szaniszlói (szatmármegyei) pappal nyilvánosan izgattak a birhedt lacfalusi pap által összehívott gyűléseken, valamint azokat, kik Debrecenben ovációkat rendeztek ama bujtogatónak, nemkülönben ama hősokeket, kik a „Tribuna“ és más oláh szenny-lapokban nem egyszer gyalázták magyar nyelvünket és honi intézményeinket, ámde akkor a tisztességgel össze nem egyeztethető jellemük annyira pellegére állíttatnék, hogy a közvélemény nyílt lázadása ellenök félt, hogy azonnal kitörne.

Tudvalevő dolog, hogy a nagyváradi gör. kathol. oláh papság fizetését a magyaroktól kapja. A vallásalap ugyanis, mely nékiek kiutalványozza a kongruát, a püspökök és egyháznagyok adományozásából keletkezett; ezek birtoka Magyarország testéből van kihalászva, tehát az általuk élvezett dotációt jogilag tisztán a magyar államtól huzzák. Viszonzásul ezért ők oláhosítanak lépten-nyomon, kezdve a keresztelési anyakönyvektől egészen az ő nevükig. Balászból lesz Blasiu, Borosból

Borosiu, Bugyból Budescu, Buttyánból Buteánu, Csordásból Ciurdariu, Erdélyiből Ardeleanu, Farkasból Farcasiu, Paphól Popu, Puskásból Pusicasiu, Rezeyből Rezeiu, Szilágyiból Selegianu, Tamásból Tamasiu stb. Aki nem hiszi, nézze meg a legujabban kiadott egyházmegyei névtárt, talál ott még furább neveket is.

Eötvös Károly j. é. márczius hó 22-iki országgyűlésben a magyarság érdekében az anyakönyvekre hívja fel a kormány figyelmét, a hol sok helyen most is cyril betűkkel vezetnek, sőt az oláhok és pánszlávok románizálják és szlávizálják a neveket.

Nagyvárad egyházmegyéim jó népét nem féltem ama alig két-három jó hazafias pásztortól, akinek alig van egyebe, mint áldása hivei és imádsága ellenségei számára, de féltem eme reakcionáriusok zömétél kik Oláhország felé gravitálnak, sőt kancsalitanak a nagy koloszus felé, kinék három millió katonája és repülő rubelei vannak, melyek előidézik azt, hogy egyes dákö-oláh¹⁾ izgatók izgatásból élvén, folyton szítják a nem-

¹⁾ Mít is jelentsen eme rögeszme, ezen szó **dákó-oláh** ? Minek is nevezzük ezen nemzetiségi hajlam tulzását ? — Szerintem ez egy miazmákkal telt fogalom. Egy telivér buta felfogás ; akár mint a panszláv, pangermán (schulverein) elnevezés. A jogtalanságnak és egyenetlenségnek elutasíthatlan postulatuma. Egy utópia, melynek gyümölcse az elmék megtévelyedése ; meghasonlása az embernek önmagával ; csalárd hazugság, népámitás és népnyzás ; egy világrontó erkölcstelenség, hogy az ezen fogalom szítói által keletkezett romok felett örült bakanáliák tartassanak majd. Hasonló ama hitvány, de ékszert pótoló tárgyhoz, melyről ha a külső, csillogó, szemkápráztató vékony zománcot lefejtjük, mint értéktelent el is dobhatunk.

zetiségi küzdelmeket és dirib-darabra szeretnék vagdálni szent István palástját.

A kormány, midőn Belényesen Augiás istállóját kissé megtisztította, az onnan kidobott mártírok a püspöktől más téren kaptak szép javadalmazásokat. Mihutiu Petru nevű igazgatóból Nagyváradon — tehát a püspök székhelyén — lett plébános és főesperessé. részint, hogy ez személyesen adjon patriotikus oktatást kertületbeli paptársainak, részint, hogy az oda feljáró számtalan vidéki pap őt mint vértanút, mint lument dicsőítsék, nékie hymnusokat zengedezzenek, előtte meghódoljanak és tömjénezzenek. Rosiu Teodoru nevű tanár részére pedig egy nyoleczszáz forinton felüli állást eszeltek ki, mely eddig — ily alakban — sohasem existált. Számvevői referensé tétetett. Irodája ott áll a püspöki udvarban és ott őrködik az egyházmegyei paróchiák jóvedelme felett, mely kötve hiszem, hogy annyit tenne, mint az ő fizetése. — Lesiánu Vasiliu tanár Szatmármegyébe küldetett egy jó paróchiára. Mivel e részére adományozott község tősgyökeres magyar falvak közzé van beekelve, egy oly emberre volt ott szükség, ki elment birjon állani a magyarosodásnak. Egy oly emberre, kit nyilvános tanintézeteinkből a kormány hazafiatlanságért örökre elmozdított. Les amis de mes amis, sont mes amis. — Ardeleanu Joanu pedig jelenleg Nagy-Báród község ezer lélekszáma felett pásztorkodik.

Különben, hogy mily visszás állapotok uralkodnak a nagyváradai unitus oláh püspök egyházmegyéjében, ő maga, ezen kiugrasztott tanár mondja el leplezetlenül,

„Istoria diecesei romane gr. catolice a Oradei Mari.“
(Nagy-Várad gör. kathol. egyházmegyének története)
11-ik japján: „ kifejlődvén eme egyházmegye böleső-
jéből, az egykori regenerator és híres Vulkánu nevű
püspök utódjai — fájdalom — csak magán érdekeket
hajhásztak, fittyet hányva az érdemnek, az észbeli te-
hetségnek és a hivatásnak. Maga Belényes város mar-
talékul volt odadobva püspöki rokonoknak; mi fő, mint
esperes is csak illetén szerepelhetett ott A nepotizmus,
a püspöki atyafiság legvastagabb önzése és más ilyféle
érdekek uralkodtak folyton. Hogy ilyképen eme főpász-
torok a vallásosságnak nagyobb lendületet adtak-e?
Hogy a rájuk bizott hívek anyagi és szellemi érdekeit
előmozdították-e? Itéljen a jóakaró olvasó, mert a fel-
hozott tények alapján a részrehajlatlan Clio okvetlenül
ítélni is fog¹⁾

¹⁾ Dupa ce diecesa esi din starea copilariei, sucesorii lui Vul-
canu la denumiri inceputa a lua in consideratiune, dorere! nu meri-
tele, nu capacitatea; nu talentul, ci alte respecte diverse. Beiusul in-
treg deveni ca si mosie si ereditate avitica a consangenilor episcopi-
lor; caci in acest orasiel, de atunci incóce chiar protopop numai
consangén séu ceva afinitate de a episcopului a potut fi. Sermana
diecesa! Asiádara pent'acea sá nesuit Vulcan a te organizá, ca dupa
mórtea sa numai respectele personali se domnessa la denumiri si ina-
intari si in tóte? Dein firul istoriei se va vedé, ca nepotismul a dom-
nit mai tare sub episcopul Josif Pap-Szilágyi, si alte respecte sub de
curend repausatul Joanu Oltean. Cumca cestiunatii archipasióri, luc-
rand estmod, óre bine a lucrat ori ba? Cumca prin asemení proced-
dure ale lor inaintatau ore santa causa a religiunii, si cu asta tot asiá
de santá causa a moralitatii si a bunastarei spirituali si materiali a
poporului pastórirei lor conerediut? judece — lectoriul binevoitoriu
si va va judecá de secur nepartinitória Clio pre temeiu! faptelor.

Tovább!

Az állami tanintézeteknél ha valaki államellenes elveket vall, vagy bujtogatónak lép fel: örüljön ha hüvösre be nem csukják, kissé mórest tanulni, hanem csak uti-laput kötnek a talpára. És itt? Valamint Jugurtha egyszer azt írta, hogy Rómában minden eladó, úgy itt is majdnem azt mondhatnók, hogy: minden szabad, a mi politikailag kedvez az exaltált oláh nácionálistáknak. Itt a tanárok tudtával tépte ronggyá nemzeti zászlókat Borgován tanuló. Mi a nemzeti zászló magában véve? Csak egy csekélyke darab vászon, a melynek látára mégis élénkebben ver szivünk, mert magyar nemzetünk ezredéves történetét, annak sok viszontagságait és szenvedését, de egyuttal fényes dicsőségét is juttatja eszünkbe.

Videant consules! — kiálthatnék ezekre. De mikor egyházmegyémbe nincsenek konzulok, csak rokonok, sógorok, érdektársak, paklizó komák, osztózó atyafiak. Más kotteriához tartozók kizárvák.

Belényesen összesen tizenkét tanár¹⁾ működik és ezek közül csak egyedül öt rendes tanár van ott, aki szigorlatot tett az egyetemi bizottság előtt. Bizonyos Marinescu Georgiu csak kegyelemből, tekintve öregkorát, kapta tanári oklevelét. A többi hét csak professor suplens és professor provisorius ezimen tartózkodik ott. Valóban botrány egy főgimnáziumnál csak öt ren-

¹⁾ Schematismus ver. Cleri Diocesis Magno-Varadinensis gr. r. cath. pro anno MDCCCXC. 27-ik lapon.

des tanár. Más állami gimnáziumoknál alig egy-két helyettes tanár, ilyet is elvétve csak itt-amott találunk. Azért, hogy valaki Coriolanu vagy Trajánú, egyik vagy másik kanonoknak rokona, ugy hiszem, nincs még arra jogosítva, miszerint tanári katedrán mercenáriusként blicceljen.

A közoktatási miniszterium kocsí számra bocsáthatja ki rendeleteit, azok ily védnökség mellett, ily világhírti és böles tanárok által örökké ki lesznek játszva. A tantárgyak oláh nyelven lesznek ott előadva, ha a félvilág is felfordul. Kormánybiztost, tankerületi igazgatót párnap alatt könnyen félrevezethetnek.

„*Consilium provinciale primum*“¹⁾ című könyvben egy nagyváradi volt oláh püspök ezeket mondta: „*In dioecesi quoque Magnovaradinensem Ordo iste introduci potest namque Dioecesis Magnovaradinensis Episcopus paruum se exhibet, totam Gymnasii Belényesiensis fundationem Basilitis tradere, imo S. Sedis Apostolicae ac Maiestatis Suae consensu illis dominio Episcopali Belényesiensi regulato, agrorum ac sylvarum partem congruam tribuere velle.*“

¹⁾ *Concilium provinciale primum provinciae ecclesiasticae graeco-catholicae Iba-juliensis et Fogarasiensis celebratum anno 1872.* 155-ik lapon: » nagyváradi egyházmegyében is lehetne szent Vazul rendét behozni, a mennyiben a nagyváradi püspök ezennel kinyilvánította, miszerint e szerzet részére hajlandó a belényesi gimnázium alapítványát rendelkezésére bocsátani, ha ehhez a római szent Szék és ő Felsége beletyézését kinyeri, sőt kész nekik az erdőségek és szántóföldek egyrészét is kihalítani a püspökségi vagyonból.«

Ime a jó akarat!

Mily másképen állnának az ügyek, ha ama tanodánál szerény, önzetlen szerzetes tanárok működnének. A szerzetes meghalt a világnak, hogy annál jobban élhessen hivatásának. Egy dicső eszme, egy szent czél lebeg szemei előtt folyton. Szt. Ágoston ezek nevében azt írja: „életünk feladata munka és fáradság, ima és könyörgés által isteni félelemben növekedni fel, míg a tökéletesség ama pontjára nem jutunk, melyen Istent tiszta szívvvel szemlélhetjük.“¹⁾ Ora et labora féle elvet hallatják ők folyton. A cselekvésnek oly neme, mely restségre vezetne, előttük csalás, ellenben munkálkodni lelki javukért és feláldozni magukat felebarátuk égi és földi javaikért — szinarany. Említett „Conclium provinciale“ műben e szerzet felélesztése érdekében annyi sok pour parler-eket tettek, annyi sok tüsköt-bogarat hoztak elő még 1872-ik évben a balázsfalv oláh érseki székhelyén, hogy az ember emezek apicatiojától, emezek üdvös eredményeitől, már előre a hűedik égben képzelte magát elragadtatva. Sok bába közt elveszett a gyerek. Mert hogy ott Csáky szalmáját cspelték, kitetszik már onnan is, hogy azóta a négy gör. kathol. oláh egyházmegyében kisebb gond is nagyobb annál, mintsem az ilyféle kicsinyességekre rá is lederitnének. Egy másik művemben bővebben fogom inökolni nézeteimet e szerzet felélesztésére vonatkozólag. Addig is, hogy hogyan egyeztethető ez izléstelen erdménytelen-

¹⁾ Kubányi : Szentek követése, 12-ik lap.

ség ama könyv több lapján felhozott jámbor óhajta-
sokkal? — göbözze ki, aki tudja ¹⁾)

* * *

Világhódító Nagy Sándor meghallván, hogy kato-
nái között van egy, a kit szintén Nagy Sándornak
hivnak, de a ki fölötte gyáván viseli magát a harc-
téren, maga elé hivatá e névrokonát s így szól hozzá:
„vagy tagadd meg a nevet, melyet viselsz, vagy felelj
meg neki emberül!“ És én, ki e haza levegőjét szívom,
e haza kenyerével táplálkozom, ki itt születtem és itt
akarok meghalni is, miként tagadjam meg magyar
hazafiságomat és miként mellőzzem hallgatásommal a
sok visszaélésüket, melyekkel magyar nemzetemet ille-
tik? Ha én hallgatok, beszélni fognak a kövek, szólani
fognak a hegyek, a völgyek, az érzéketlen tárgyak.
Kínt, szégyent, bánatot szenvedek véremért, de a ma-
gyar nemzet, magyar hazám becsületeért, a biztos ha-
lálba is megyek Én a haza üdvén és boldog jólétén
dolgozom. Jó hazafi csak az lehet, ki hazájának valódi
s nem képzelt érdekeit hiven, önzés nélkül szolgálva,
annak jólétét, dicsőségét, minden törvényes és célra
vezető eszközzel teljes erejéből előmozdítani törekszik.

Ott feküdt a kórágyon szerető apám, s bár, mint
főhadnagy két golyótól volt megsérülve, de a világsi
fegyverletétel alkalmával sirt mint a gyermek, hogy
nem a harctéren esett el a többi névtelen hősök között.

¹⁾) Lásd nevezett könyv 146-ik lapján: De ordine monastico s.
Basillii magni.

„Fiam — szólt legutoljára hozzám, — szeresd hazádat; ne feledd, hogy minden izedben magyar hazafinak kell lenned örökké, ennek neveltelek én, áldásomnak feletted csak akkor legyen foganatja, ha terventől nem térsz el soha!“ — Szavam elállt, de a felelet ott volt, kicsordult könnyem lángjában.

Katilináris lelkületű oláh Herosztrateszekért sem lelkemet, sem hazafias meggyőződésemet nem tagadom meg soha. Életemben az voltam mindig, s azzá leszek koporsóm bezártáig. Én, ki csöndes falumban zajtalan munkával hordtam az anyagot az emberiség boldogságának nagy épületéhez, korán kezdtem megismerni az oláh álprófétákat, s igyekeztem a nekem kiszabott szűk működési keretemben, hiveimet távol tartani mételyző behizelgésüktől. Nem ismertem fáradságot, akadályt, áldozatokat, melyeken keresztül átgázolni ne igyekeztem volna hiveimért. Szivem egyetlen álma az volt, hogy minden erőmet megfeszítve, felköltsem magamban a valódi hivatás emberét. Egy szentelt tüzhelyet akartam építeni, melynek alapköve a magyar nemzet iránti rokonszenv, a magyar hazaszeretet volt volna alapköve, erős, szilárd, hogy meg ne ingassa semmi fergeteg, ne bántsa semmi vész és körítse béke s áldás szelleme. Láttam, hogy mindenütt karvalyként tépték a mit sem gyanító jószívű pórok szivéből a legnemesebb érzést, a hazaszeretetet, azért én a tanítói ügyesség és lelkesedés aczéljával iparkodtam a hazafiság ígét ismét bennök felköltetni, megszilárdítani. Az itt elősorolt adataim arra fognak vallani. És hogy utamból félre dobtak,

lelkem fájó érzeményével vallhatom be, nem rajtam mulik, hogy a legtisztább lelkiismerettel megkezdett művem nem érvényesíthetem már személyesen az oláh nép hazafias út terelésében, hanem csak tollammal intézem hozzá ezentul szózatomat.

. Anaxarchus, Nicocreönt, cyprusi zsarnok által elfogatván, a halál egyik legborzasztóbb nemével végeztetik ki. Ugyanis kivájt sziklaüregbe helyeztetve, vaskalapácsokkal agyontörették. Midőn így zúzták, így kiálta a zsarnokhoz: „Zúzd csak Anaxarchus husát és csontjait, magát Anaxarchust (lelkét, az ő jobb részét értvén) nem fogod összezúzhatni!“¹⁾

A szellem örökre fennáll. Anaxarchus testét megölték, de szellemét nem, mert a szellem gyertya, mely magánál az isteni világosságnál gyújtatott meg. Általam kifejtett eszméimet a magyar nemzet becsülni tudja, a pirkadó hajnal tünde fényessége majd egyszer diadalal érkezik meg, a midőn elveimet nem ítélik el az oláhok sem, mert befogják látni, hogy azokat forró szeretetből eredő igaz szavakkal, az oláh nemzet boldogítására, magyar hazám dicsőségére és érdekében propagáltam. Büszke önérzettel viselem a sujtó csapásokat, melyeket egyházmegyei kormányzatom e végett reám mért. Tizennégy évi papi szolgálatom után sajnó szívvel, de fölemelt fővel fogadom a büntetést, bár tudom, érzem, hogy a biztos nyomorba vagyok döntve. Ők elnevezhetnek renegátnak, de velem, ki tetteimmel

¹⁾ Lohner Biblioth. III. 15.

hasznot hajtottam hazámnak és a társadalomnak, mindenkor kezet fognak a becsületes magyar emberek, mert cselekedeteim miatt csak a magasztos öntudattól pirulhatok felebarátaim előtt. Feltámad az eszme, az igazság, mint feltámad kalászt verve a mag, ha tavasznak és az éltető anyaföldnek melege, nedvessége megpuhítja a gabnaszem kemény falait.

A nagyváradi főgimnáziumnál bevégezve tanulmányaimat, az érettségi szigorlat letévése után, egyházmegyéim 1875-ik évben Szatmárra küldött, ahol a leg-hazafiasabb papnöveldében a hittudományokat sajátítottam el. Mint kezdő áldozár tíz forint havi fizetéssel jelen püspököm udvarában nevelősködtem két unokája mellett, azon kötelezettséggel, hogy szabad időm alkalmával, említett fizetés fejében még a püspöki irodában, mint tollnok foglalatokodjam szorgalmasan. A hazafiatlan áramlatot itt egész teljében ismertem meg, miért is ettől elundorodva, falura kíváncsítottam, az ártatlan nép körében, hol hazámnak én neveljek valódi embereket.¹⁾ Csalódtam. Büntetésül Vasadra (Biharmegyében) a leggyengébb káplánságra neveztek ki, majd ismét Kertlősrre (Aradmegyében) szintén ily minőségben. Csak a harmadik évben kaptam önálló lelkészséget, ahol azonnal munkához láttam. — Önszorgalomból és saját költségemen a paedagogiai szaktudományokat is elsajátítva, az aradi állami tanító-

¹⁾ Azért maradtam nőtlen (coelebs) is, hogy szent buzgalomra gyulva keblem, ment minden családi gondok nyügettől, valódi pap és valódi hazafi lehessek.

képezdétől -- a szigorlatok sikeres kiállása után -- tanképesítési oklevelet nyertem.¹⁾

Szükségem volt e bővebb tanulmányaimra, mert hogy mily kedvező eredményeket birtam így elérni iskolámban, mutatja ama körülmény, hogy folytonos dícséreték mellett az aradmegyei közigazgatási bizottság 1886-ik évben 17.352. szám alatt a magyar nyelv és más tantárgyak sikeres tanítása körül kifejtett buzgalmas működésemért, tekintélyes anyagi jutalmazásban részesített. „Alföld“, „Arad és Vidéke“, „Aradi Közlöny“ legtekintélyesebb lapok, bővebben méltatták akkor egész papi és tanítói működésemet.

Aradmegyei Galsa nevezetű községemben eleintén nem volt iskola. Híveim oly szegények voltak, hogy sem iskolát, sem tanítót nem tarthattak eddig soha. Én azonban bekopogtattam alamizsna után minden barátomhoz, minden ismerősemhez. Koldultam a megyétől, a kormánytól, lapok útján a nagy közönségtől. Filléreim szaporodtak, mert magyar-oláh iskolát akartam nyitni. Bár sokat kérelmeztem, püspököm, meg egyházmegyém azért, mint legilletékesebb faktorok, nem akartak egy krajcárral sem kisegíteni. És mikor a paedagogiai és didaktikai követelményeknek megfelelő tantermem készen volt, odaálltam én és tanítottam híveim gyermekeit ingyen. Isten és felebarátunk iránti szeretetből, minden díjazás nélkül. E tények igazolására

¹⁾ Arad állami tanító-képezdétől, népiskolai tanítói oklevelém 1888-ik évben 112. szám alatt adatott ki.

ide iktatom lánglelkű, az ereklje muzeum felállítására által már is országos nevet kivívott, megyénk tanfelügyelőjének levelét:

„907/1889. Aradmegye kir. tanfelügyelőjétől. Főtisztelendő Pituk Béla úrnak, gör. katolikus lelkész-tanító, Galsán. A f. évi december hó 12-én 44. szám alatt kelt s hozzám intézett becses levelében foglaltak, megerősítik azon tiszteletet és elismerést, melyet Főtisztelendőséged a népoktatás terén kifejtett buzgó, áldozatkész és hazafias működésével már is kiérdemelt. Kivánatosnak tartom s közbenjárásomat felajánlom, hogy Főtisztelendőséged által létesített iskola minden oldalról hathatós támogatásban részesíttessék. A taneszközök engedélyezése tárgyában szerkesztett kérvényt egyidejűleg a kormányhoz felterjesztettem. Az iskola más irányu segélyezése tárgyában személyes találkozás alkalmával juthatunk megállapodásra. Aradon, 1889. évi december hó 18-án; tisztelettel: Varjassy Árpád, s. k., kir. tanfelügyelő.“

Már régen nem jó szemmel kísérték működésemet a Nagyvárad egyházmegyei központból. Mióta lelkészkedem, minden besugásért, minden csekélységért szigorú fegyelmi vizsgálat alá vettek, vagy a legenyhébb esetekben kaptam oly tónusban írt dorgálásokat, hogy azokat nem egy önérzetes pap, de egy pária, a társadalmi illemről megfélelkezett gézengúz is csak arcpirulással rakhatta volna zsebre.¹⁾

¹⁾ Lesz alkalmam majd ezen leveleket is közölni.

Becsületemet nem egyszer hurcolták meg és állították pellengére, anélkül, hogy erkölcsi elégtételben csak egyszer is részesültem volna. Hiába védtem magamat, felhozva menteségemre ezer érveket is, szavam a pusztában kiáltó szavakként hangzott el. Pedig ott cseperettem fel előttük, tanulmányaimat kis koromtól fogva egyházmegyém konviktusába, mint intézeti növendék, ott töltöttem el előttük. Mikép lehetséges tehát az, hogy most előhaladott koromban, az egyházmegyei szolgálattól el legyek bocsájtva és nyomorult nyugdíjból élhessek? A mindennapi kenyérért való aggodás miatt, az anyagi bajok nem sujtanak le a földre azon magasabb szellemi világból, ahol hivatásomnál fogva tartózkodnom kellene? Mikép jöjjenek ki most részemre kiutalványozott évi háromszáz forinttal, midőn ez összeg, tisztességes kisebbszerű hivatalnoknak is alig elegendő házbérre? A tisztelt olvasó át fog látni a szítán, hogy ez méltó büntetés akar lenni magyarosítási törekvéseimért! Ily utakon szeretnek szép szerrel nélkülözhetlenné tenni.

Alkotmányos országunkban minden embernek, még a tolvajok, rablók és gyilkosoknak is meg van adva ama kiváltság, hogy a fejükre idézett ítéletek ellen akár három fórumon keresztül is fellebezhetnek. Az elítélteket azért kérdezik meg mindig: „megnyugszik-e a hozott ítéletben, vagy pedig fellebez?”

A törvény a legnagyobb gonosztevőnek is megengedi a védekezést, sőt ha nem akarná magát védelmezni, hivatalból állít melléje jogvédőt. Püspököm

megvonta tőlem az önvédelmi jogot. Pedig a görbe pásztorbotot nem azért adta a Mindenható a főpapok kezébe, hogy azzal a védtelen embert lerángassák. E jogtipró eljárást latolva, most jut eszembe, hogy valóban igaz, — minden oláh nacionalizmusa dacára, — a mit klérusa szeltében hangoztat róla, hogy nincs szemérnyi érző szive sem

Engem plébániámtól „brevi manu“ fosztottak meg, azon állomásomtól, melyet én a munka, a becsület, a megfeszített szorgalom és sok szenvedéseim árán szerezem meg; onnan formaliter kidobtak, a legcsikorgóbb hidegben, zuzmarás időben, tél derekán, kárpótlást sem nyújtva a több, mint háromezernyi szenvedett anyagi káromért, a rögtöni kiköltözködés és utazási költségeimért Fegyelmi vizsgálatokkal terrorizáltak folyton, anélkül, hogy a vizsgálatok határidejét, vagy mentségem beigazolása végett, a vádatokat elébb velem közölték volna.

Püspökömhöz alázattal írt tiltakozásom és fellebezésem visszavetett, sőt mi több, feleletre sem lettem méltatva. Az egyházjogtan alapján, mint törvényesen beiktatott plébánosnak pedig jogom van fellebezni. Ügyem jogérvényes végleges elintézésért egészen az apostoli Szentszékig fordulhatok. Annak csalhatatlan ítéletében aztán fiui hódolattal meghajolok Roma locuta, causa finita est.

Igaz, e diszkrét dolgok felemlítése nem a nyilvánosság elé való volna talán. Magam is azon törekedtem, hogy feüéki ne öntsem ki szívemet és e dolgok

maradjanak csak papi körünkben. Ámde ezek feltá-
lásával én löktem-e el tőn a súlykot akkor, amidőn
orvoslást egyházmegyém-től nemcsak nem kapok, hanem
a legéletbevágóbb kérdésekben még feleletre sem érde-
mesítenek? Csendesen maradhat-e a víz tükre, melyet
szélvihar korbácsol?

A katolikus egyházjogtan kézi könnvéből azt ta-
nultam, miszerint plébánosnak azon pap neveztetik, ki
az egyházmegyének valamely meghatározott területén,
mint rendes joggal bíró s rendszerint állandó hivatalt
viselő, de a püspöki joghatóságnak alárendelt lelki-
pásztor működik. A plébánosi hivatal a mennyiben azt
a püspökök segélyére rendelt áldozárok viselik, isteni
eredetűnek mondható; a mennyiben pedig ugyanazon
hivatal a püspöktől meghatározott területen való egy-
házi működést jelent: történetileg kifejlődött egyházi
intézménynek tartandó, így a törvényes uton kinevezett
plébános az ő hivatalos teendőit nem mint a püspöknek
egyszerű helyettese, hanem mint meghatározott jogok-
kal felruházott hivatalnok gyakorolja. A plébánost, ha
hivatalát törvényes uton nyerte s abba ünnepélyesen
beigtattatott: a püspöknek nincs joga őt ön-
kénytelen és törvényes ok nélkül elmoz-
dítani, eljárásában ellene zsarnoki önkényt tanusítani¹⁾
vagy valóságos törvénykezést gyakorolnia, s ha a plé-
bános valamely vétséget követne el, mely miatt hiva-

¹⁾ Kopsz Joanne: Presbiter in Synodali examine. — Porubszky
József: Ius Ecclesiasticum Catholicorum. — Dr. Szeredy József: Egy-
házjogtan.

talának viselésére méltatlanná válik, csak rendszeres per utján fosztható meg plébániájától.¹⁾

Az ellenem kiküldött számos fegyelmi vizsgálatból kitűnt, miszerint én ártatlan voltam és ez uton nem is birtak állásomból kitúrni, — hogy azonban magyarosítási törekvéseimnek mégis vetót mondjanak, nyugdíjba helyeztek egy régibb keletű orvosi bizonyítvány alapján, melyet én püspökségemhez azért terjesztettem fel, hogy ennek alapján levegő változtatás miatt, egy másik általam kért javadalmazásra neveztessek ki. Én nyugdíjra nem vágyódtam, tudva azt, hogy ebből tisztességesen megélnem lehetetlenség; munkaképességet — hála a jó Istennek — még érzek, úgy hogy papi életemben nem volt egyetlen nap, a melyben csak egyszer is elhanyagoltam volna a hivatásommal járuló teendőket.

Az elbocsájtási püspöki irat, — melyet ünnepi üdvözllet gyanánt ép karácsony első napján, mise után olvastam át, — kimonáthatatlan tompa fájdalommal zsibbasztotta el tagjaimat, megdermedni éreztem ereimben a vért és ez önkényes eljárás ónsulya alatt szégyen és piromság borítá el arcomat. Tehát oly felettébb düllőre álltam, hogy az 1748/1892. szám alatt hozott felmentő ítélet dacára is, mint valamelyest dib-dáb tárgy bármikor eldobható lennék törvényes plébániámból? Szakasztószálig tehát mindentől meg kell vállnom és

¹⁾ Lásd e rendszeres pereket Conc. Trid. Sess. V. c. 2. de reform. És : Regula Cancell. 35. et 36.

pedig azonnal, elkótyavetyélve mindenemet, bujdosoljak a világba csekély kegydíjjal? Örök igazvaló Isten! hol van a justitia? Ah, de még sem zugolódom. Öntözd meg Uram szívemet mennyei harmattal, éledjen lelkem irgalmasságod derűjében. Ember színiemet, de Te szívemet látod. Hisz az igazságot elrejtteni nem lehet sokáig, az a sir mélységéből is kitör és magának eget fog kérni!

Addig is: a mór megtette kötelességét, a mór elmehet!

A legujabb időben ellenem rendelt fegyelmi vizsgálátokat említem csak, illetőleg ezeknek püspöki hivatalos számaint.

1891-ben ellenem két ízben történt investigatiók alapján 1799-ik szám alatt a püspökség is belátta ártatlanságomat. Erkölcsi elégtételben azonban mai napig sem részesített.

1892-ik évben 973. szám alatt a püspökség ismét folytatta incuisióit ellenem, melyet junius 2-án súlyos betegségem miatt nem folytathatta; mihelyst fellábadtam azonban, kiküldött biztosa által, azt a legszigorubban hajtotta végre julius 4-én. Nevezett püspöki biztos, hogy mily nemtelenül járt el velem szemben, kitetszik ama körülményből, hogy ellenem felbujtogatott árulóval titkon levelezett, sőt tolvaj módra fizetése egy részét, később minden jogczim nélkül egyszerűen zsebre vágta a maga részére. A püspök az egész klérusból csak ez embert találta jónak ellenem kiküldeni, kit én egyházellenes dolgokért kénytelen voltam

megleckéztetni még 1888-ik évben a Balázsfalván megjelenő „Fóia besericésca si scolastica“ című egyházi lap 21-ik számában.¹⁾ Ártatlanságom mindezek dacára itt is kiderült, (1748/1892. szám.) Erkölcsi elégtételben azonban a püspökség mai napig sem részesített.

1892-ik évben, szeptember 29-én kelt püspöki rendelettel a 973. számú fentti fegyelmi vizsgálat ismét folyamathá tétetett ellenem. Nevemre ez sem birt csorbát ejteni. De azért erkölcsi elégtételben a püspökség mai napig sem részesített.

1892-ik évben 2168. szám alatti újabb fegyelmi vizsgálatból ismét becsülettől gázoltam ki. Erkölcsi elégtételben azonban a püspökség mai napig sem részesített.

1892-ik évben 2348. szám alatt, október 27-én, újabb fegyelmi vizsgálat rendeltetett ellenem. Napnál fényesebben tünt ki ártatlanságom. Erkölcsi elégtételben azért a püspökség mai napig sem részesített.

De nem folytatom tovább. Köszönettel fogadom az ostorcsapásokat. Vexatio dedit et dabit intellectum

Lábaim alatt így nem lehetett a talajt megíngatni. Volt ennél egy sokkal könnyebb mód: a nyugdíjazás.

És midőn én a legerélyesebben, a hazaáruló alát-

¹⁾ Mint ennek és a »Predicator« című egyházi lapnak számos évéig lévén rendes munkatársa, az oláh nemzet kulturáért többször szólaltam fel. Hogy a tisztességes irodalmat is műveltem, kitetszik az 1147—1889. püspöki körlevélből, ahol Chateaubriand általam oláh nyelvre lefordított műveire hivatik fel a klérus figyelme.

tomos bujtogató!) megfenyítését kértem, ugyanazon év május hó végén, püspökömtől még feleletet sem kaptam. Hiába említettem ama kicsapongó pap botrányos magaviseletét, hogy éjjel-nappal a koecsmákban dözöl, hogy egyik közeli nőrokonával nyílt ágyasságban él, hogy szégyenfoltját képezi nemcsak katolikus vallásunknak, de saját emberi képmásának is, — kis uja sem görbült meg ezekért. Mi több, még tényleges lelkeszi beneficiumot kap, dacára, hogy ezt megbélyegzett bűneiért a megboldogult Pap-Szilágyi püspök látva, hogy bűnbe rögzött szívéről eredmény nélkül pattannak le intő szavai, valósággal elzáratta és később hasznavehetetlensége miatt — azon feltétel mellett csak ha megjavul — nyugdíjba helyezte.

Ezek után kértem, nem jogos-e panaszom, melyet a következő sorokban intéztem a kultuszministerhez:

„Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Minister ur! Legkegyelmesebb uram! Alulírott Nagy-Várad egyházmegyei gör. katolikus plébános, az egyházmegyéim területén dühöngő államellenes dákó-oláh fészkelődések, valamint hazafias magyarosítási törekvéseimért csekély összeggel történt jogtalan nyugdíjaztásom tárgyában: fellebezésemet, illetőleg panaszomat Nagyméltóságod kegyes színe elé a következőkben vagyok bátor, a legmélyebb tisztelettel felterjeszteni.

A nagyváradi görög katolikus oláhegyházmegyében, hogy mily nemzetellenes áramlatok kaptak lábra

1) Bistrianu Vasalie lelkeszről van itt szó.

és hazánkra nézve mily vészhozó elveket propagálnak itt szelvében az oláh nacionalismusnak rajongói, kiteszik az ide, alázattal mellékelt „Hazaárulók“ című műveimből, melyet szivlelésül Nagyméltóságodhoz van szerencsém áttenni és melyben a tényeket megdönhetetlen érvekkel igazolva, kimutattam egyuttal azt is, hogy az egyház leple alatt, egyházmegyei kormányzatomnak sikerült oláh politikával több mint 24.000 (azaz huszonnégyezer) tősgyökeres magyart eloláhosítania. Nemzeti-ségi tulzóink nem egyszer templomokban, iskolákban fanatizálva a népet, felkeltik bennök a magyarnyelv és drága hazánk iránti ellenszenvet, s így hazánkban — egyszer (mint 48-ban) bekövetkezendő megpróbáltatási időkben — valóságos véres belvillongásoknak lehetünk kitéve.

Ugyancsak a „Hazaárulók“ című műveimből kitűnik, hogy én folyton az igazi magyar hazafiságot hirdettem, hogy mint pap és egyuttal okleveles állami néptanító is, folyton a magyarosítás érdekében fáradoztam, hiveimet vallásilag oktattva, alapos érvekkel arról világosítottam fel őket szüntelenül, hogy minden ember nemzetisége és felekezete dacára is, a haza szent földjén legyen magyar és mint ilyen, felekezetének és a hazának szent oltárán áldozzon (melynek tüze fölött a magyar géniusz örködik) és pedig szíve biztató reménye szerint úgy, hogy ez a két láng minden nemzeti és különleges aspiráció dacára egygyé olvadjon, s magyar ember meg oláh hazafi elválhatatlan fogalmak legyenek Árpád földjén. Hogy szép eszményemet el-érjem, ez volt szívem egyetlen álma.

Mint ilyen, nem hivatkozom az Aradmegye által részemre utalványozott jutalomra, sem az aradmegyei képzett és lánglelkű kir. tanfelügyelőnek többszörös dicséreteire, sem a legtekintélyesebb lapokban hosszabban felemlített buzgó, áldozatkész és hazafias működéseimre, mert a mit tettem, a magyaryelv és hazám iránti forró szeretetből, tenni kötelességem volt.

Egy bazaárulónak vádjai alapján, püspökségem ellenem többszörös fegyelmi vizsgálatokat rendelt és midőn ártatlanságom kiderült, a rágalmazó nemcsak, hogy meg nem fenytetett, de hogy hazafias törekvéseimben tovább akadályozva legyek. Nagyméltóságú és Főtisztelendő Pávelu Mihály püspök ur, csekély évi összeggel nyugdíjba helyezett egy régibb orvosi bizonyítvány alapján, melyet én egyházmegyémmhez azért terjesztettem fel, hogy levegő változtatás okáért, egy másik, általam kért plébániára kegyeskedne kinevezni.

A részemre kiutalványozott évi 300 frt, (azaz: háromszáz forint), tekintve korunkban uralkodó drágaságot, oly csekély összeg, hogy abból tisztességesen — plébánosi álláshoz mérten — nem bírok kijönni.

Az egyház kezdettől fogva gondoskodott afelől, hogy papjai az anyagiakban szükségét ne szenvedjenek, s a papi állás lealacsonyításával valamely aljas vagy megvetett kenyérkeresethez fordulni, avagy épen koldulni ne kényszerítettessenek.¹⁾ Szükséges tehát, hogy a katolikus pap oly anyagi ellátásban részesüljön, mely

¹⁾ Conc. Trid. c. 22. D, 93.

rangjának, miveltségének és önfeláldozó terhes munkájának megfelel, mert ezt nemcsak a kor viszonya, de maga a társadalom is megkívánja, megköveteli.

A fölszentelési címen (titulus ordinationis) én tagja vagyok a Nagyvárad egyházmegyei klérusnak, s mint ilyen, állásomnak megfelelő tisztességes ellátásban részesülni jogom van. A fölszentelési cím alatt ugyanis azon forrás értetik, a melyből a fölszentelendő állásához mért ellátást, vagyis életfentartására s anyagi szükségégeinek fedezésére megkívántató tisztességes jövedelmet nyer. Hazánkban minden egyházmegyében ad titulum dioeceseos történik az ordinatio, s azért az egyházmegye tartozik kellő alkalmazást és jövedelmet adni papjainak.

Tizennégy éve már, hogy szolgálom a legnagyobb becsülettel egyházmegyémet s annyi idő alatt nemcsak előléptetésben nem részesültem, de most, előhaladott koromban, plébániámtól örökre meg vagyok fosztva és csekély nyugdíjjal vagyok nyomorba döntve.

Püspökömhöz a legmélyebb fűi tisztelettel és hódolattal többször irtam, hogy plébániámtól, melyben egyházjogilag törvényesen vagyok beiktatva, csak rendes per útján, beigazolt alapos vádaktól mozdítson el, s e végett, vizsgálati irataimat tétesse át az érsekmegyei hatóságához, illetőleg végelintézés végett az apostoli Szentszékhez, aki nunciáturája útján rendesen egy delegált latin püspök által dönt érvényesen e kényes ügyekben.

Kérésemre azonban még választ sem kaptam, mi

több, a szigorú parancsa folytán, rögtön kiköltözködésem által előadódott tetemes anyagi kárait megtérítéséről sem akar ő Nagyméltósága tudni

Mély tisztelettel bátorkodom ugyanazért Nagyméltóságú Miniszter urhoz alázatos kérésemet beterveztetni azzal: miszerint a nagyvárad gör. katolikus püspökséget kegyeskednék felhívni, hogy én az egyház és iskola terén számos éveken át szerzett érdemeimhez mértén, egyházmegyém tényleges javadalmazásban részesüljek.

Az általam feltárt hazellenes üzemek meggátolása végett pedig tisztelettel esedezem, hogy Nagyvárad egyházmegye központi kanonoki stállaiban ezentúl a kormány (vallásos erényeik mellett) csak kipróbált, a magyarosítás terén ernyedetlen buzgalommal működő férfiakat sziveskedne kinevezni.

Kérelmem ismétlése mellett, vagyok Nagyméltóságodnak (Arad, 1893. hó . . .) legalázatosabb szolgálója: Pituk Béla s. k, Nagy-Várad egyházmegyei gör. katolikus plébános

Mit szólna az egyházmegyei hatóság, ha már most ezek után én is sok dolgot sorolnék elő, a melyekben hazafiság és egyéb szempontból mélyen kompromitálva volna?

Igy például ne hozzak fel csak egy esetet, hogy a püspökség ugyanis 1892-ben 2415. szám alatt egy fiatal embert nevezett ki egy községben tanítónak, ahol sem iskola, sem tanítói lakás, sem tanítói fizetés nincs. Igen, egy oly fiatal oláh embert, ki nem végezte el

tanítóképezdei tanulmányait és a ki egyáltalában nem csak tanképesítési, de tanítói oklevéllel sem bír és a ki tényleg mai napig a község színét sem látta soha. Ezt tette csak azért, hogy annak a fiatal embernek alkalmat adjon kijátszani a hadkötelezettségi törvényeket, a tanítók részére kibocsájtott kedvezmények jogcímén. A lugosi hadkiegészítő parancsnokság 1891-ik év augusztus 25-én kelt 1870. szám alatt, már gyanus szemmel kísérte eme állandó tartózkodás nélküli embert és azóta zászlóaljához nem bírja vezényelni, a részére kiállított és elferdített adatok miatt.

A püspöki irodában valóban fojtó levegő lehet. Talán nem Ciceronescu nevű titkár él vissza a püspök nevével és bizalmával?

Vagy kérdem, miben leli magyarázatát ama körülmény, miszerint akkor, midőn a kormány a belényesi oláh gimnáziumot be akarta zárni¹⁾, a „Gazeta Transilvaniei“ című oláh véresszájű lap a benne közölt kormány és államellenes dákö-oláh fulmináns cikkei miatt, az összes magyarországi oláh papoknak küldetett meg jó darab ideig ingyen? E lap már többször penditette beszüntetését, az előfizetők csekély volta miatt. Hogyan lett egyszerre — a megcsappant előfizetők dacára — oly bőkezű, oly nagylelkű? Kiadásai vajjon nem a nagyváradi oláh püspökség magyar vagyonából térültek-e meg?

¹⁾ Előbb-utóbb az lesz ennek a vége, vagy a legjobb esetben állami gimnáziummá lesz. Itt rejlik az országunkra vészthozó Pandora szelenczéje. Ideje volna már e nacionalis darázsfészket szétholygatni.

Igaz, nem a rezortomhoz tartozik avatatlan tollammal bírálgatni a püspökség és káptalan intézkedéseit. Így nincs jogom kutatni, hogy számos évek óta két tényleges kanonoki stallum (a scholasticus és cartophilax) miért áll üresedésben? valamint, hogy a négy címzetes kanonokság, mely évtizedek óta áll üresedésben, mikor töltetik be? holott püspökünk 1892-ik évben összehívott egyházmegyei zsinaton (melyen mint egyik egyházmegyei kerületnek én is mint kiküldött képviselője vettem részt) büszkeséggel vallotta be, mint örül annak, hogy püspöke lehet egy kiképzett, művelt és a maga hivatásának niveauján álló erényes klérusnak. Nos? Ily körülmények közt könnyen találhatók férfiak nevezett helyekre.

Nincs jogom kutatni azt, hogy egyes paptársaim ellen, minden csekélységért szigorú fegyelmi vizsgálatot miért indítanak, (2707—1885. már elébb hozott püspöki rendelet mellőzésével) és midőn ártatlanságuk kiderül, a roszakaratu rágalmozókkal szemben az egyházmegyei hivatal miért nem tesz egyetlen lépést sem?

Nem kutatom a rút nepotismus uralkodását, meg hogy klérusunkban miért ama nőspapnak van legtöbb érdeme, kinek legtöbb gyermeke van?

Uraim! onnan a nagyváradi központból! Hiteles adatok állanak rendelkezésemre! Szükség esetén az e műben felhozottak többrendbeli slendrián tények igazolására, a törvény asztalára ezeket bármikor készséggel teendem le!

Nincs jogom — hogy tovább folytassam — ku-

tatni egyes papokat, miért zaklat folyton a püspökség, a hívek mély megbotránykozására, a papi tekintély és állás lealacsonyítására, fegyelmi vizsgálatokkal, holott mások, kétes multu, nyilvános botrányt folytató papokkal szemben oly türelmes és hallgató?

Vagy az egyházi intézményekben, hol található nyomára ama üdvös rendeleteknek, melyeknek alapján a bokszegei, beéli, kardói és más lelkészek egyuttal postamesteri hivatalt is viselhetnek. Valamint, hogy egyes esperesek rendszeresített sikkasztásokat és tolvajlásokat miért üznek leplezetlenül, minden félelem nélkül?

Szorong szivem, fáj minden érzetem, midőn lelkem bánatos érzeményével eltűnődöm a tragikus, öngyilkos halállal kimúlt több paptársaimra. — Farkas János kardói plébános, Marosán Péter apateleki, Marosán Manó vértesi, Pappfy Jusztin nagylétei esperes, Vláss Gyula kresztaménesi lelkész (kin az elmebetegség tünetei teljesen kifejlődtek) — és mások szomorú emlékei még élénk emlékezetünkben áll. A mostani püspökség valódi Szaturnus, ki saját fiait eszi meg. Borzasztó! Nem tudom mi az oka, de soha annyi öngyilkosság és csapás a papok közt még nem fordult elő, mint a jelenlegi püspökségünk alatt, nem csoda aztán, hogy sokan kerülnek a püspöki aulát, ahol némely papot annyira sem becsülnék, mint egy utolsó hetest.

Régen küzdünk már a nemzetiségi izgatók vad fanatizmusa által felkavart zavarokkal, kik a rágalom és guny nyilainak zápora alatt, marólugba mártott tollakkal a hiszékeny és gondolkozásban, értelemben meg-

maszlagosított tömeget folyton lázítják magyar intézményeink ellen. Háborítatlanul ezek minden alkalmat fel tudnak használni, hogy a gyűlölet harsonáit megfújják s a biztos veszedelem képét a hazaárulás tűzének lángjánál piros színre festve, mint boldogító paradicsomot mutassák be híveinek. A nacionalismustól elvakítva pokolbeli ellenségnek tekintenek és fanatikus mérgük undok sarával dobálnak mindenkit, ki hazaárulási tervekkel nem ért egyet. Ajkaikról elszálló öldöklő lehelletet, eselszövő jeges fuvallatot nincs módunkban megakadályozni? Nem lehetne távol tartani a vizsálynak, békétlenségnek, rút ármánynak borút hozó szellemét, melyet a stréber had előidéző? Ugyan, kérem szeretettel egyházmegyei kormányzatomat, mutasson csak egyetlen egy férfit, (az én nevemen kívül) ki az utolsó tíz év alatt saját községében, a magyar kultúra, a magyar nyelv terjesztésével élvitázhatlan érdemeket szerzett volna? Hisz pásztorokodásunk mellett ez a fő hivatásunk, nem pedig az, hogy rohanjunk azon álomkép után, melyet a boldogság virágáival himez ki magának, a ferde rajongó képzelet. Magyarországon és nem a törpe Oláhországba élünk uraim! Őseink vérével megvédett magyar nyelvünket, a magyar nemzeti érzületet kell határozottan istápolnunk. Minek tehát nagyképekűködően kacsintanunk a Duna mocsáros torkolatánál elterülő Oláhországra, mely felett Damokles kardjaként függ a muszka kancsuka, a bizantinismus összes vészhozó fürgetegeivel? Miért papolják a magyar gyűlölet evangéliumát és hajszoják ama ködképet, melynek el-

érése meg nem valósítható agyrém? Hej, pedig ha tudnák, hogy akkor, midőn az erdélyi fejedelmek, a Rákócziak, a Bethlehennek, az Appafiak az oláh nyelvet ismét a templom és iskolák piederstáljára állították vissza: a bukaresti metropoliták és árchimandriták voltak azok, kik itt bujtogatásaikkal a görög és szláv nyelv érvényesítésén fáradoztak. Hogy midőn az oláhok rohamos erővel a kultura mettájához törekedtek, onnan Havasalföldről jöttek a buta, kamilafkás kalugyerek, kik köztünk szelet vetettek és mi vihart arattunk. És alig, hogy a kiontott hasztalan sok vér elpárologott, hallgatva az oláhországi Eliade, Rosetiekre és a mi Butteanu, Axente Severu, Avramu Janku és más hóbor-tos dőrékre, fejűnkre hoztuk a muszkák sáska hadát és győzelem fejében a csapások súlya alatt összegörnyedt sok szerencsétlen családért, a tömérdek millió értékű vagyonunk elharácsolásáért, az elvázett 40.000 oláhért, nyertünk rabigát, absolutismust, egy vérbe fagyott és kirabolt hazát. Hol állnánk mi ma, ha hű magyar testvéreinkkel tartottunk volna mindig? Mily előnyös pozíciókat birnának nyerni sokan még ma is, ha Lucaciu, Slavici, Tr. H. Popu, Casoltianu, Albu, Porutiu, Baritiu, Rotariu, Bologna, Brote, Barbulovicu, Diaconovicu, Traian Doda, Babesiu . . . és más ily kaliberű liliputi epigonokra ügyet sem vetnének!

A nemzeti szenvedélyek fenekét Strossmayer nyíltan kavarja fel, egyházmegyénkben pedig legtöbb esetben alattomosan, gánef módra fűrdőznek sokan ellen-séges gyűlöletben, hazánk elnemzetleniesedésében. Hogy

erdélyi unitusaink is így állanak, kitetszik az újabb balászfalvi érseki választásból, mely az ultrák teljes diadalával végződött. Az egyedüli hazafias Szabó János szamosujvári püspök csak a negyedik kijelölésnél kapott 20 szavazatot.¹⁾

Nemzetiségi szempontból az „Unio“ nemesak nem veszélyes, de végzetessé is válhat édes hazánkra. Al- lamellenes irányával valóságos veszedelemnek teszi ki a magyar állameszmét. Nem veszik észre, hogy eme antagonizmussal saját maguk alá vágják unitusaink a fát; kövekkel dobálózna és házuk teteje üvegből van alkotva.

Tizenöt éve már, hogy a magyar nyelv kötelező tanítása egyházmegyémbe még most sincs megvalósítva. Huszonöt éve, hogy a dicső Ferencz József magyar királylyá koronáztatott, de azért a nagyváradi oláh klérus előtt ő most is „császár“, „imperator“, „domnitor“. Pedig az oláh népnek vérében van a dinasztia iránt érzett tisztelet és ragaszkodás, s a legelső magyar embernek tartja azt, ki fején viseli Szent István koronáját. Hagyományos loyaltással, érzéseik egész melegével áldják a király szerető szívét, mely

1) D'adorateurs zélés á peine un petit nombre

Ose des premiers temps nous retracer quelque ombre:

Le reste pour son Dieu montre un oubli fatal;

On meme, s'empessant aux autels de Baal.

népe iránt mindenkor atyailag érez. A föld népének gyermeke sokkal jobban őrzi a hazafiság igaz gyöngyét, mint vezetője keble hamis gyémántjait.

A koronázási tényt és annak következményeit elismerte minden világrésznek minden hatósága. Nem úgy nálunk, a nagyváradi egyházmegyében, Magyarország szíve kellő közepén a bujtogatók. Itt külön nemzetté akarnak szervezkedni, külön teritoriummal, külön intézményekkel. Ez a mérsékeltébb rész. A haladók (ultrák) nem adják alább Dákóromániánál a Tiszáig!

Nem csoda, hogy a legujabb képviselőházi ülésekben (1893. márc. 20.) egyes képviselők folyton sikra szállnak ezek ellen. Szacsvay Sándor képviselő a dákoláhoknak folyó bujtogatásai miatt bátran szólal fel, s kéri a minisztert, hogy ez üzelmek ellen egész erélylyel lépjen fel. Apponyi Albert gróf türehetetlennek tartja azt az állapotot, hogy az iskolák a nemzetiségi izgatás melegágyai lehessenek s rögtöni intézkedést kér a nemzetiségi izgatás leküzdése végett.

A szatmári „Szécsényi társulat“ hiteles adatokra támaszkodva előadja a nagyváradi görög katolikus egyházmegyéhez tartozó tanítókat illetőleg: „bármennyire törvényes téren éreztük magunkat, midőn az államhoz hűség és az államnyelv terjesztéseért jutalmakat tűztünk ki, még sem tehetjük, hogy a néptanítókat saját felekezeti hatóságukkal való összeütközésre buzdítsuk . . . A felekezeti iskolai hatóság e fellépése, kisérvé az erdélyi oláh sajtó féktelen támadásaitól, te-

tézve az iskolai hatóság üldözése által, melylyel a társulat által legkiválóbban kitüntetett két néptanítót állásából kizaklatni törekedett, megtette a néptanítók körébe terrorizáló hatását. Pedig az oláh népben nemcsak teljes jóakarát, de a szükség érzete is létezik; az oláh gyermekek meglepő tehetséggel tanulják magyar nyelvünket s csak alkalmat kell szolgáltatnunk, s taneszközökkel elősegélynünk az államnyelv tanítását, a siker hiányozni nem fog.“

Említettem, miszerint egyházmegyémben huszonegyezernél több törzsökös magyar, szintiszta magyar falvaktan és városokban él — és az ezen falvakból bevett kispapokat, mivel az oláh nyelvet nem beszélnek jól — az egyházmegyei hatóság újabb időben a balázsfalvi merő oláh papnöveldebe küldi kiképeztetés végett, a honnan négy év múlva, mint ujdonsült vad oláhok kerülnek ki. Miért nem küldi őket — mint eddig — latin theologiákra, honnan kikerülve, mint jó hazafiak, a magyarok közt kapnának alkalmazást? Így nőnek fel az epigonok, kik a khinaiak ijedt alázatosságával borulnak porba, térdet, fejet hajtva minden magasabb fokú oláh mandarin tekintete előtt. A kiben egy kis önérzet volna, az is fagyos lélekkel áll, önmegadóan, mint beduin a sfinxek előtt, vagy hizelgésből, gyávaságból kénytelen nyíltan színt és ruhát váltani.

Álnevek alatt eddig, magyar lapokban többször kikeltem ez anomáliák ellen. Most itt az ideje, hogy „palam et publice“ nyílt sisakkal lépjek a ktizdelembe. Az őszinteség megnyilatkozását többre becsülöm a hi-

zelgő csóknál, mert a hízegők, mint az ördögök csábitanak, s mint a szikrák gyujtanak.

„Ubi episcopus, ibi Ecclesia,“ mondá antiochiai szent Ignác. Teljes és megingathatatlan hittel hiszem főpásztorommal én is mindazt, a mit Isten kinyilatkoztatott és az anyaszentegyház által, hogy higgyem élembe ad. Dogmatikailag óvakodom is megbolygatni az egyházi dolgokat; a visszaéléseket csakis hazafias szempontból tárom fel és ítélem el. Hitemben, ha nem is erősebb, de vagyok oly szilárd, mint Lauránu úr!

A sivár lét örökös harcain, kemény tusát vivó ezer bajok közt, én nyugodtan várom a csapásokat a kimondott igazságért. Csufojjon, gunyoljon, gyalázon, galád gaz ellenem, gáncsolva rontson reám, vagy a szennyes ármány kárörömben főjjon fejem felett, elveimet nem adom fel, mert szívenem viselve drága hazám sorsát, a magyar szellem ápolására, a magyar nyelv terjesztésére és egységére fogok ezentúl is működni. Ha erre törekszünk mindnyájan, úgy hazánk nagyobb lesz, mint Babilonia, dús gazdagabb mint Tyrus, rettenetesebb mint Assyrhon. S midőn e cél el lesz érve, Hunniának nemzetiségei — az egységes nyelv által — egy világrendítő boldog, erős, honszerető magyar néppé alakul át; uj Mózesként, midőn ez ígért földjét, e megifjodott világot fogom megpillantani: nyugodtan költözöm a halál árnyékának sötétséglakta országába. Aranybetűkkel irt ábrándozásaimat, a tündér szép regét, sovárgó szememmel megvalósítva látva: igézetes, bűvös álmokra örökre szenderegjek el! S bár szomorú fűz ág ne ha-

jöjjon búsan sirhantom felett, bár ne tudja soha senki
siromat, az álom ott lent édes leend nekem, mert hű
szivemben ereklyeként viszem magammal magyar nem-
zetemnek, forrón szeretett magyar hazámnak boldog
és fenséges képét.

Eleget élt az, ki meghalt hazájáért!

Omnia subjecta sunt judicio sanctae ma-
tris Ecclesiae.

